

CZU 001(450)(092):008(498)

ANGELO DE GUBERNATIS

(1840 – 1913)

RADU MOȚOC

Abstract: *The author highlights the writer Angelo De Gubernatis merits. Angelo De Gubernatis was an Italian scholar, which left many written records about his relations with Romania. Angelo De Gubernatis is an example of loyalty in friendship and support Romanian case in Europe and it is worth stressing his enthusiasm for everything which is in connection with latinity reflected in any form: language, customs, songs, games, monuments.*

Continuare

Al doilea capitol, care se referă la **populație** avea să ne ofere mai multe considerații interesante referitoare la populație, costum popular, ospitalitatea proverbială românească și starea lui de spirit. De Gubernatis avea să includă în populația românească toți locuiesc din Valahia, Moldova, Basarabia, Banat, Transilvania, Bucovina, Dobrogea și pe cei din Macedonia. Vechea denumire de DAC, avea să consemneze autorul, a dispărut, dar a fost înlocuită cu un alt nume care pare mai nobil, de român¹.

Orientalistul italian avea să evalueze întreaga populație de autentici români la douăsprezece milioane de suflete, din care numai cinci milioane și 400 000 aparțin regatului Român, fiind răspândiți pe o suprafață de 129 947 km pătrați. În afară de aceștia mai trăiesc în România: 300 000 de israeliți așezați cu precădere în orașele din Moldova; 190 000 nemți; 100 000 bulgari; 15 000 greci; 15 000 armeni; și 2 000 musulmani².

O altă remarcă este cea legată de faptul că românii erau la acea dată: „un popor foarte complex și care necesită a se civiliza și perfecționa, constituind proba vechii lor noblețe, ca o garanție pentru o dezvoltare nelimitată”. Autorul avea să apeleze la un text scris de Carmen Sylva, ca fiind „strălucitor și pitoresc”, în care observă cu mare atenție poporul român.

Regina avea să descrie modul cum a văzut pe românul adevărat la el la țară: „Apropiindu-mă de un grup pitoresc, văd statui magnifice, cu capete de o rară frumusețe, serioși și nu-și permit decât foarte rar un zîmbet fin, care dezvălește un rînd de dinți albi ca perlele”³. Referindu-se la o caracteristică dominantă a poporului român, cea referitoare la ospitalitate, autorul avea să apeleze tot la lucrarea scrisă

¹ *Ibidem*, p. 118.

² *Ibidem*, p. 119.

³ *Ibidem*, p. 122.

Carmen Sylva

de Carmen Sylva: „Totdeauna masa este așezată pentru două sau trei persoane în plus, pentru oaspeți neașteptați. Omul din popor vă invită la masă chiar atunci când mîncarea este compusă numai din cîteva bucăți de ceapă, fasole verde fiartă în apă și jumătate de pepene verde. Sinceră să fiu nu am văzut în viața mea un popor mai melancolic...Nici odată românul nu se miră de nimic, este născut indiferent. Țăranul moldovean care a fost trimis lui Pasteur, pentru că a fost mușcat de un cîine turbat, nu s-a uimit de loc de Paris, mai mult ca de propriile lui orașe. El nu are frică de moarte, țăranul român moare cu lumînarea în mînă, cu o indiferență perfectă și cu o demnitate

tot orientală”⁴. Cu siguranță regina Elisabeta supranumită *mama răniților* a avut multe ocazii să fie părtașă la asemenea decese în timp ce îngrijea răniții din războiul de independență.

Sînt descrieri interesante referitoare la muzica și dansul populară, care este remarcat ca fiind: *grav, solemn și grațios*. Despre costumul popular pe care îl găsește elegant, avea să facă o precizare cu privire la pasiunea cu care înalta societate românească, la îndemnul reginei Elisabeta, a adoptat costumul național la recepții oficiale.

În finalul acestui capitol De Gubernatis avea să afirme un interesant comentariu: „Românii din înalta clasă socială care au învățat comportamentul civilizat european nu constituie decît un elegant luciu strălucitor; forța veritabilă a celor cinci mii de familii boierești din România constă chiar din țara lor și țara primește de la popor culturile solului, țăranul care le muncește este păzitorul cel mai fidel al tradițiilor naționale. Nobilul cel mai puternic va fi acela, care va rămîne cel mai aproape de țărani săi, care va înțelege cel mai bine nevoile spirituale ale acestora. Curentul de civilizare a cuprins tot Bucureștii, dar românii fac foarte bine cînd deschid porțile și toate ferestrele luminii venite din exterior; dar nici o lumină străină țării nu are dreptul să elimine culoarea locală, și nici să îndepărteze producției românești parfumul pămîntului său. Grefa poate veni de departe, dar fiecare plantă românească trebuie să aibă rădăcini adînci în țara sa. Numai în aceste condiții orașele românești se pot reface fără sfîrșit și să trăiască fără moarte”⁵. Cît de actuale sînt aceste sfaturi cînd ne gîndim la legumelor aduse din străinătate, care nu au nici un gust.

⁴ *Ibidem*, p. 124.

⁵ *Ibidem*, p. 130.

Spiritul acestui capitol este influențat și de scrierile istoricului, academician Gh. Ionescu Gion (1857-1904), care este citat cu generozitate.

Trebuie remarcată și bogata ilustrare a acestui capitol în care apar țărani în diferite ipostaze; la sărbătoare, la munca câmpului dar și prezentarea unei fete de la țară torcînd lînă sau un cioban cu cojoc sprijinindu-se de un baston, cu toții îmbrăcați în frumoasele costume populare.

Capitolul al treilea a fost conceput pentru a prezenta capitala țării – **București**, stațiunea Sinaia cu accent pe **castelul Peleş** și importanța podului de la Cernavodă cu toate că în titlul acestui capitol apare orașul **Constanța**.

După sonoritatea cu care este perceput cuvîntului *București*, orientalistul italian avea să sugereze semnificația ascunsă sub această denumire, considerînd că el reprezintă *bucuria*, cu alte cuvinte, acest loc ar indica faptul că București ar fi un oraș al plăcerilor ⁶.

După ce trece în revistă toate monumentele vechi ale capitalei, în marea lor majoritate biserici și mănăstiri, De Gubernatis va prezenta o listă substanțială cu instituții noi construite în marea lor majoritate sub patronajul regelui Carol I. Printre edificiile remarcate se numără: Palatul regal proaspăt restaurat, Universitatea, Ateneul Român, Palatul de justiție, Primăria capitalei, Banca Națională etc. Este remarcat și faptul că toate aceste edificii au fost ridicate într-un ritm record, dar și faptul că mai multe străzi au fost aliniate, precum Calea Victoriei ⁷.

Palatul Peleş a fost un subiect important atît prin caracterului său de reprezentare la nivel național dar mai ales privind conținutul său artistic. „Dorind să fixeze o amintire luminoasă a domniei sale pe pămîntul românesc, regele Carol I a inaugurat acest castel în anul 1883 ca un Romulus al Renașterii române, care să servească nu numai plăcerilor sale, dar și ca un monument național destinat a conserva trofee victorioase de la Plevna”, avea să definească inspirat caracterul spiritual al acestui castel, ilustrul orientalist italian. În continuare avea să citeze și epitaful exprimat de acest rege legendar:

„Moi, le roi Charles, j'ai bâti,
De coeur et d'âme, avec mon peuple,
En temps de guerre, mon royaume,
En temps de paix, ma résidence” ⁸.

Dacă ar fi fost rugat Tacit (58-120 d.I.H.- istoric și celebru orator roman), să facă o inscripție pentru această inaugurare a castelului Peleş, De Gubernatis avea să afirme că: „nu ar fi făcut una mai inspirată, iar regele Carol I a scris lucruri demne de a fi făcute, și lucruri demne de a fi scrise”.

Cît de profund avea să perceapă autorul acestui studiu rolul reginei și mai ales sensibilitatea cu care percepea natura și tot ce este frumos, în pasajul următor, selectat dintr-o bogată descriere a uimitoarei regine Carmen Sylva: „În timp ce

⁶ *Ibidem*, p. 133.

⁷ *Ibidem*, p. 135.

⁸ *Ibidem*, p. 138.

regele lucrează, sensibila preoteasă a sanctuarului, Carmen Sylva se plimbă în pădure, pentru a aduna din jurul castelului toate cîntecele, toate poveștile și toate legendele poetice, care se găsesc între un brad și altul și zbîrnie ca o albină din floare în floare de-a lungul palatului. Carmen Sylva cere fiecărei plante, fiecărei pietre, fiecărei surse, să reverse istoria ei, pentru că această istorie nu o mai regăsim, oamenii par că le ignoră sau le-a uitat, ea(regina) le reconstituie, precum poetul ei Alecsandri, în imaginația ei fertilă repopulează deșertul cu viziunile ei poetice”⁹.

Profund impresionat de toate detaliile din castelul Peleş, autorul remarcă pe cele legate de vitralii considerate ca făcînd parte din principalele opere din care este compus acest edificiu. „În vestibul urcînd scara oficială ne găsim în fața celor mai mari domnitori ai vechii României, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul. Reprezentați într-o ținută plină de mîndrie, cu căciulă sau coroana din aur pe cap, ei frapază prin îmbrăcămintea strălucitoare sau albul herminei. La dreapta și la stînga acestor principii stau în picioare cavaleri care poartă armurile cu stemele celor două provincii românești”¹⁰.

O analiză specială avea să o facă De Gubernatis referindu-se la atenția pe care a acordat-o regele Carol I, căilor ferate, navigației pe Dunăre și portului Constanța.

Înainte de a accepta tronul Principatelor Unite, Carol I a privit harta cu țările din Balcani și a constatat faptul că românii au o poziție geografică de *țară de viitor*. Autorul acestui studiu avea să reamintească un pasaj din discursul pronunțat de regele Carol I la inaugurarea podului de la Cernavodă, construit de ing. Anghel Saligny (1854-1925) în perioada anilor 1890-1895: „Drumul cel mai scurt din Anglia în India este prin România, pentru că linia dreaptă trasă de la Londra la Bombay trece prin București”. Deci, avea să tragă o concluzie orientalistul italian: „Românii trebuie să se felicite pentru această idee fixată de către suveranul lor, care îi protejează în prezent, dorește să le garanteze o prosperitate în viitor”.

Dar surpriza vine imediat atunci cînd autorul se referă la canalul de la Cernavodă planificat de Regele Carol I: „Este în favoarea comerțului internațional între Europa și India, China și Japonia faptul că România a inițiat proiectul unui canal fluvial între Cernavodă și Constanța”¹¹.

Apelînd la un studiu efectuat de un specialist român în economie, dar pe care nu-l citează deocamdată din păcate, De Gubernatis avea să consemneze: „Canalul de la Cernavodă, departe de a face concurență Căilor Ferate Române, și ale diminua traficul lor, din contra ar fi pentru ei o sursă de cîștig, pentru că vapoarele schimbînd încărcătura lor cu grîne, vor lăsa în Constanța două sortimente de marfă: una puțin valoroasă și voluminoasă, care nu poate suporta un transport scump, urmînd să fie transportate pe fluviu; altele, mai valoroase, pentru care prețul de transport nu joacă nici un rol, numai cel al duratei de transport, vor pleca pe linia ferată. Va depinde de inteligența căilor ferate române de a obține condiții

⁹ *Ibidem*, p. 140.

¹⁰ *Ibidem*, p. 144.

¹¹ *Ibidem*, p. 151.

favorabile pentru tranzitul efectuat prin Ungaria, Austria și Germania, a mărfurilor debarcate la Constanța”¹².

Timpul înseamnă bani spune englezul, avea să reamintească autorul atunci când face alte referiri interesante la importanța acestui canal: „Sînt patru companii de navigație rivale care traficează grîul din China spre Anglia. Acestea sînt: Hell, Castlo, Glen și Clon. În fiecare an, spre sfîrșitul lunii mai, un vapor din fiecare aceste companii pleacă din Shanghai și luptă cu viteza pentru a cîștiga premiul de 250.000 fr. acordați celui care ajunge primul, încărcat cu ceai, în docurile din Londra. Dar aceste vapoare, oricît de rapide ar putea naviga prin Port Said la Londra, sau prin Gibraltar, nu vor putea niciodată prin viteză să concureze cu linia Constanța – Ostende, care traversează toată Europa, de la Est la Vest, traversînd teritoriul românesc cu un sfert din drumul total. În categoria mărfurilor în care viteza contează cel mai mult intră serviciile poștale și cel al turismului. România este în situația de a acapara o mare parte din tranzitul între Germania de Nord, Anglia și India, totul în favoarea căilor ferate române”¹³. „Dacă administrația Căile Ferate Române ar oferi importante reduceri de tarif la tranzit, victoria portului Constanța asupra porturilor concurente precum: Salonic, Brindisi, Triest, Fiume, ar fi asigurat”¹⁴, avea să declare în încheierea acestui capitol, De Gubernatis.

Monumentele din România va constitui subiectul celui de **al patrulea capitol**. Autorul avea să mărturisească cu sinceritate faptul că: „Nu poți să descrii o țară pe care nu ai văzut-o. Dar pentru că pe acest pămînt ne interesează opera oamenilor, care au modificat-o în spiritul lor, revelator pentru acest popor civilizat sînt monumentele istorice”. Din acest motiv avea să prezinte în acest scurt capitol principalele monumente pe care le-a văzut sau a auzit de ele. De remarcat este și faptul că fiecare monument, unde este cazul, va fi alăturat persoanei care a contribuit la ridicarea edificiului sau este în poziția de a o conduce la vremea respectivă cu onoare și competență.

Important este și faptul că lista acestor monumente începe cu *Ateneul Român*, care pe lîngă faptul că este legat de „patriotismul bine inspirat a lui C. Esarcu, secondat de V. A. Urechia” este semnalat mai ales pentru semnificația acestuia, valoarea monumentală, dar și pentru „colecția remarcabilă de tablouri și obiecte de artă”¹⁵.

Muzeul de arheologie fondat în 1864 de către V. A. Urechia, era condus la vremea respectivă de Gr. Tocilescu, care a adăpostit bazo-reliefurile monumentului de la Adamclisi (106-109 d-Hc.) pe care le-a cercetat în perioada anilor 1882-1894, considerînd acest monument, certificatul de naștere al poporului român. Tot în acest muzeu va fi semnalat și tezaurul descoperit la Pietroasa în 1837 și studiat de

¹² *Ibidem*, p. 151.

¹³ *Ibidem*, p. 152.

¹⁴ *Ibidem*, p. 153.

¹⁵ *Ibidem*, p. 155.

Alex. Odobescu, care îl va expune în 1867 la Expoziția internațională de la Paris. Din cele 22 de piese descoperite nu au putut fi recuperate decât 10, restul au rămas și în acest moment la Moscova. Interesant este faptul că cei doi țărani: Ion Lemnarul și Stan Avram au vândut acest tezaur unui antreprenor Verussi de la care a fost recuperat de fratele domnitorului Alex. Ghica, banul Mihalache Ghica, tatăl Elenei Ghica (Dora d'Istria), care îl pune în valoare, intrînd în circuitul public.

Palatul Universității (1857-1869) în aula căreia își desfășura provizoriu lucrările *Senatul* la acea dată.

În fața edificiului avea să fie semnalată și *statuia lui Ion Heliade Rădulescu*, care a fost lucrată în marmură de sculptorul italian Ettore Ferrari și dezvelită în 1880. Autorul avea să facă precizarea faptului că același sculptor a realizat și *statuia lui Ovidiu* din Constanța, fiind dezvelită în 1887.

Este menționată și *statuia lui Mihai Viteazul*, care a fost opera unui sculptor francez Albert-Ernest Carrier-Belleuse (1824-1887) fiind dezvelită în 8 noiembrie 1874, cu toate că era terminată în 1873, dar din motive politice inaugurarea a fost amînată cu peste un an.

Statuia lui Gh. Lazăr (1779-1823), cel care a fondat în 1818 prima școală românească unde s-a predat în limba română, a fost opera sculptorului român Ion Georgescu (1856-1898) pe care o dezvelește în 1886. Ultima statuie din fața Universității, care îl reprezintă pe Spiru Haret nu putea fi semnalată de autor pentru că Ion Jalea avea să o termine în anul 1935

Un șir întreg de clădiri care găzduiau la acea epocă instituții importante aveau să fie enumerate fără prea multe detalii precum: Academia și biblioteca ei; Palatul Regal; Palatul Cotroceni; clădirile ministerelor; Camera Deputaților; Școala politehnică, Școala de arte și meserii, Liceul Lazăr, Conservatorul de muzică, Teatrul Național etc. Toate construite în ultima jumătate de secol, aveau să fie catalogate ca rezultatul unui „efort nobil al României contemporane pentru a se plasa în rîndul celor mai civilizate țări din Europa”¹⁶.

- Nici orașul **Galați** nu a fost neglijat, fiind cu siguranță semnalat și datorită activității pe tărîm cultural al prietenului V. A. Urechia. De fapt cu acest motiv avea să justifice atenția acordată acestui oraș, înaintea lașului, în care se spune că „a fost decorat prin generozitatea patriotului său Urechia, cu un bust al lui M.Kogălniceanu, care a fost sculptată de artistul W. Heghel” și inaugurat în anul 1893. Au mai fost semnalate și colecția de tablouri și stampe cît și o bibliotecă, donată de V. A. Urechia, care cuprindea la data respectivă aproape treizeci de mii de volume. Bine informat De Dubernatis, amintea și despre mormîntul lui Mazeppa din Galați, despre care spune ar fi fost cîntat de Byron.

- Este amintit și orașul **Bacău** unde „inepuizabilul binefăcător Urechia” a donat un bust al poetului *Vasile Alecsandri*, care s-a născut în acest oraș, realizat de același sculptor W. Heghel, fiind dezvelit în 1897. În prezent acest bust, care nu mai este amplasat în locul inițial și nici pe un postament din piatră cioplită, avînd inscripții pe toate cele patru laturi, cum era inițial, are aplicat pe el un panou din

¹⁶ *Ibidem*, p. 156.

tablă de culoare stridentă, semnalînd faptul că este monument istoric cu steaua caracteristică instituției, care are menirea de a proteja monumentele istorice. Este se pare singurul caz de acest gen din România unde s-a aplicat o asemenea inscripție aflată într-o contradicție vizibilă atît estetică cît și cu regulamentul care vizează aplicarea acestor semne. Mai mult, consultînd istoria acestui bust, redactat de Direcția Județeană pentru Cultură Bacău, constatăm că V. A. Urechia nu mai este pomenit ca donator al acestui bust, care constituie cel mai vechi monument de for public din Bacău.

- Nu este neglijată nici fosta capitală a Moldovei, **Iași**, unde autorul pomenește de o altă lucrare de suflet a lui V. A. Urechia, *statuia lui Miron Costin*, amplasată în apropierea Teatrului Național și dezvelită în 1888, opera sculptorului W. Heghel. Și în acest caz dacă consultăm informațiile oferite de Wikipedia referitoare la inițiativa și contribuția esențială la ridicarea acestei statui, care aparține lui V. A. Urechia, vom putea constata faptul că acesta este total ignorat și singura lui participare ar fi fost un discurs susținut la dezvelirea statuii. Dar De Gubernatis avea să mai adauge și faptul că Urechia a creat *Galeria de tablouri* în care se regăseau la acea dată tablouri de Murillo, Velasquez, Van Dyck, și numeroși pictori români, cînd acesta îndeplinea funcția de ministru al Instrucțiunilor Publice.

- Referindu-se la *statuia lui Gheorghe Asachi* din Iași, executată de sculptorul Ion Georgescu, dezvelită în 1870, autorul avea să precizeze și faptul că acesta a reorganizat școlile din Moldova dar a fost și tatăl nevastei lui Edgar Quinet, pe care o chema Hermiona.

- Și *statuia lui Ștefan cel Mare* este semnalată fiind executată de sculptorul francez Emmanuel Frémiet și dezvelită în anul 1883 în prezența Regelui Carol I. Ridicarea statuii a fost posibilă datorită sumelor colectate prin subscriere publică.

- *Universitatea din Iași* pe care o califică ca fiind superbă, o semnalează ca fiind inaugurată greșit în anul 1887, în realitate clădirea principală a fost construită în perioada anilor 1893-1897 după planurile arhitectului francez Louis Blanc, fiind inaugurată în anul 1897 în prezența Regelui Carol I ¹⁷.

- *Biblioteca Universitară din Iași* este amintită nu pentru sediul ei actual, care a fost construit în perioada interbelică (1930-1934), autorul dorea să ne amintească de aromânului Ioan Caragiani (1841-1921), membru fondator al Academiei Române, care dacă dăm crezare orientalistului italian ar fi fost în perioada cînd a vizitat România, directorul acestei biblioteci.

- *Teatrul Național din Iași* este pe lista monumentelor semnalate de autor, fiind proaspăt construit și inaugurarea în 1896, cu mențiunea că deține o „magnifică sală”.

Referindu-se tot la Iași, sînt pomenite și obiectivele eclesiastice precum: *Mitropolia*; *Biserica Trei Ierarhi*, despre care avea să amintească că a fost refăcută din temelie de către arhitectul francez Leconte de Nouy; mănăstirile *Galata*, *Golia* și *Cetățuia*.

Despre *mănăstirile românești*, De Gubernatis avea să facă următoarele

¹⁷ *Ibidem*, p. 158.

mărturisiri: „Mănăstirile românești devin fortărețe și chiar muzee de istorie, biblioteci, unde se păstrau marile valori naționale. În nici o altă istorie în afara Serbiei și României, trecutul și prezentul au un loc atât de intim, în care patria și religia găsesc sentimente comune atât de vii și de roditoare”¹⁸.

Istoria și tradițiile constituie tema abordată de autor în cel de al **cincilea capitol**. Un citat din Cicero avea să definească importanța istoriei pentru o națiune: „Dacă istoria trebuie să existe după cum dorea Cicero să fie *magistra vitae*, un popor va trăi mai bine dacă va ști să învețe din istoria sa”. Orientalistul italian constata cu satisfacție faptul că Academia Română în ultimii treizeci de ani acorda o atenție deosebită studiilor istorice. După o incursiune în istorie începând cu anul 107, care este considerat în acest studiu ca data de la care se poate vorbi de români, evenimentele sînt relatate succesiv ajungînd la anul 1848, cînd avea să afirme faptul că: „Rusia se instalase atât de bine în Principate încît dădea senzația că nu va mai pleca niciodată”¹⁹.

Toate evenimentele amintite de autor, care definesc istoria României, pînă la anul de grație 1898, cînd este publicat acest studiu, avea să afirme în finalul acestui capitol, nu pot singure să caracterizeze fizionomia și caracterul ei: *istoria vibrează numai prin vocea și gesturile oamenilor iluștrii care le animă și prin tradițiile populare care lasă urme și le însuflețesc*²⁰.

Al șaselea capitol avea să fie consacrat **scriitorilor români**, constituind un adevărat studiu extins, care avea să acopere întreg spectrul de activitate de la istorici, scriitori, folcloriști, filozofi etc. Pentru a înțelege mai bine viziunea despre literatură a remarcabilului savant italian merită a fi citat primul paragraf al acestui capitol: „Dintre toate documentele din viața unui popor, literatura este cea care o poate reprezenta cel mai fidel; și acolo unde limba și literatura au un caracter național bine definit, ea devin indicele cel mai semnificativ al civilizației sale”²¹.

Ignorînd total structura vechii limbi dacice și tracice, nu se poate afirma cu certitudine cum a fost afectată limba romană de influențe provenite din limba turcă, maghiară sau slavă, avea să-și pună întrebarea orientalistul italian. Dar, se afirmă în continuare, prin etimologie, fonetică și morfologie, limba română intră cu certitudine în categoria limbilor neo-latine. Vecinii slavi utilizînd alfabetul chirilic timp de secole, au „împrumutat” această scriere românilor, total străină, eliminîndu-i fizionomia latină, contribuind secole la rînd la stoparea progresului literaturii române. Dar patriotismul a trei scriitori români pe care De Gubernatis avea să-i nominalizeze: „Ion Heliade Rădulescu, Vasile Alecsandri și Mihai Kogălniceanu, au fixat într-o manieră definitivă soarta limbii române, ridicînd-o la un rang de limbă capabilă să se dezvolte într-o strălucită literatură”²².

¹⁸ *Ibidem*, p. 159.

¹⁹ *Ibidem*, p. 162.

²⁰ *Ibidem*, p. 164.

²¹ *Ibidem*, p. 177.

²² *Ibidem*, p. 178.

Sînt reliefate patru dialecte în limba română: *valaha*, considerată ca fiind cea mai pură și mai puțin amestecată; *moldava* vorbită și în Basarabia; *ardeleana* vorbită în Transilvania și *zinzara* vorbită de macedo-românii. Dar limba nobilă scrisă, limba națională este una singură, avea să precizeze autorul, este limba care este cîntată de Heliade și Alecsandri și cea recitată de Kogălniceanu.

Activitatea de elaborare a dicționarilor întreprinse de: Hașdeu, Laurian, Masimm, Costinescu, Codrescu, Barițiu, Cipariu, au avut drept efect eliminarea din limba română a „paraziților străini care i-au amenințat existența”, în același timp au pus în evidență toată bogăția tezaurului ei latin ²³.

Dar cu onestitate, De Gubernatis avea să citeze un „ilustru amic”, bănuim de noi a fi chiar Hasdeu, care avea să-i facă o anumită precizare în legătură cu dicționarele inițiate de Academia Română: „Academia are și meritul de a fi restrîns latinizarea prea exagerată a lexicului român, pe care îl doreau filologii transilvăneni. Reacția contra invaziei de neologisme, ne legitime, a reușit din plin”. Cu siguranță *ilustrul amic* se referea la *Dicționarul Limbii Române* a lui A. T. Laurian și J. C. Massim apărut în 1871, care latinizase exagerat lexicul românesc. Limba română a supraviețuit, ca și italiana, afirma autorul, datorită poporului său care a continuat să vorbească și să cînte în propria lui limbă. Limba populară toscană vorbită de Dante (1265-1321), Petrarca (1304-1374) și Boccaccio (1313-1375) după care de Lorenzo de Medici (1395-1440), Politien (1454-1494) și Machiavelli (1469-1527), a devenit instrumentul literar a mai multor genii și a servit pentru poemele lui Arioste (1474-1533), pentru scrierile științifice ale lui Galilei (1564-1642), pentru satirele lui Parini (1729-1799) și Giusti (1809-1850), dar și pentru dialogul lui Leopardi (1798-1837) și romanelor lui Manzoni (1785-1873). Această trecere în revistă a personalităților italiene nu putea fi realizată dacă nu exista o „mare sursă inepuizabilă, care a fost limba pe care poporul italian, inimos, din centrul Italiei, o vorbea”²⁴.

La fel și în România, avea să demonstreze De Gubernatis, dorința de a avea o literatură românească a început cu acele cîntece populare. Micile poeme ale lui Văcărescu se inspirau din această tradiție populară. După ce-l va remarca pe Gheorghe Lazăr și pe Heliade Rădulescu, avea să mărturisească despre publicarea în *Revista Orientală*, care apărea la Florența în anul 1867, a trei studii remarcabile ale prințesei Elena Ghica (Dora d'Istria), referitoare la Ion Heliade Rădulescu, G. Crețianu și asupra cronicarului Gh. Șincai²⁵.

Autorul este posibil să fi simțit ignoranța cu care a fost tratată permanent această savantă, pentru că avea să pună accent pe această situație, cînd afirmă: „Aceste lucrări scrise de o ilustră compatriotă sînt, ignorate sau uitate în România. Eu cred că Italia are datoria de a le reda cel puțin în extras din părțile ei esențiale, țării de unde ele au venit”.

Această stare de ignorare a unei personalități române de mărime europeană

²³ *Ibidem*, p. 179.

²⁴ *Ibidem*, p. 180.

²⁵ *Ibidem*, p. 193.

a continuat pînă în zilele noastre cînd dicționarele enciclopedice nu scriu nici un cuvînt despre persoana Elenei Ghica și opera sa.

Putem constata și sursa utilizată de autor cînd pomeneste de cronicarii: Miron Costin, Radu Grecianu și Gheorghe Șincai dar și de Kogălniceanu, Urechia și Xenopol, ca fiind tot Dora d'Istria, care a scris cu mult suflet despre toți acești istorici români.

Istoria cum a fost scrisă *Cronica Românilor* de către Gh. Șincai (1754-1816) este prezentată cu detalii de către Dora d'Istria, din care citează De Gubernatis, parcă special pentru a ne atrage atenția în anul 1898, ce personalitate este această scriitoare originală din România.

Faptul că Gh. Șincai a scris timp de treizeci și patru de ani această cronică, a impresionat-o profund pe autoare, pentru că avea să facă următoarea apreciere referitoare la Șincai: „A fost perceput ca un compilator activ, un veritabil benedictin. Dar este din contra, un scriitor în care limba utilizată este naturală, animată și populară, este un critic cu discernămint admirabil, unul din creatorii marii școli de istorie care a dat în secolul al XIX-lea pe Augustin Thierry (1795-1856), Macaulay (1800-1859), Ranke (1795-1886). Dacă ne aducem aminte că a fost condus de această metodă în perioada anilor 1790-1808, într-o epocă în care nici o activitate a criticii contemporane nu văzuse lumina, admirația trebuie să fie uimitoare. Dacă Șincai publica opera sa în Anglia sau Statele Unite, ar fi obținut o imensă glorie și se putea îmbogăți. Fiind sub o coroană străină, zelul lui pentru istoria națională a suferit persecuții și lanțuri. Cînd a dorit să publice manuscrisul în 1808, cenzorul a scris: *opus igne, auctor patibulo dignus* (lucrare aprinsă, autorul merită spînzurătoarea). Nimic nu l-a descurajat pe istoricul român. Fiecare operă proscrisă el o păstra ca pe o avere pînă în clipa morții sale (1816). Dacă persecuția nu a putut triumfa asupra admirabilei energii a cestei inteligențe hotărîte, ea cel puțin a sufocat-o cît a putut. Treizeci din volumele vastei sale lucrări, au dispărut, pierdere cu atît mai dureroasă pentru că trebuia o generație de erudiți pentru a reface munca acestui patriot neobosit și care poartă în știință eroismul gloriei veșnice. Principala lui operă *Cronica Românilor*, putea fi în continuare uitată, dacă un prinț care a dat țării sale libertatea presei, ultimul domn al Moldovei, Alexandru Grigore I. Ghica, nu o publica la Iași în 1853 (indicat greșit 1835) cele trei volume”²⁶.

Dora d'Istria, fiica banului Dimitrie Ghica și nepoata domnitorilor Grigore și Alexandru Ghica, care studiasse în tinerețe cartea lui Șincai, trebuie să fi citit în prefață faptul că manuscrisul a fost cumpărat de Grigore Alexandru Ghica pentru a fi publicat și hărăzit *Bibliotecilor școlare din Iași*²⁷.

²⁶ *Ibidem*, p. 195.

²⁷ Denumirea completă a celor trei volume este: **Hronica Românilor** și a mai multor neamuri câte au fost ele așa de amestecate cu Românii. Cât lucrările, întâmplările și faptele unora fără de ale altora nu se pot scrie pe înțeles, din mai multe mii de autori, în curs de 34 de ani culeasă și după anii de la nașterea Domnului nostru Ic.H. alcătuită de **Gheorghe Șinkai din Șinka**. Doctor în filozofie și teologie, fost director al școlilor naționale în toată țara Ardealului. Tipărită de pe manuscrisul cumpărat de către Înălțimea sa Grigore Alexandru Ghica B. B. Domnitorul Moldovei. Și hărăzită Bibliotecilor școlare din Iași. Iași:

Domnitorul Grigore Alexandru Ghica avea să prefăteze această lucrare printr-o declarație adresată: „Cinstit credinciosului boier Domniei mele, vornicul Grigore Cuza, șeful Departamentului averilor bisericești și al învățămîntului public” prin care îi comunică că: „Noi n-am precedat de îndată a-l cumpăra din ale noastre mijloace, spre a-l hărăzi bibliotecii naționale; fiind însă că un asemenea odor național, nici se cuvine, nici dorim a rămîne mai îndelungat proprietatea privată, punem Dumitale îndatorire ca neîntîrziat din fondul Școlare să pui la cale tipărirea zisului manuscris în cel mai înmulțit cu putință număr, păstrîndu-se nealterat textul original, spre a se putea răspîndi în mîinile tuturor, și mai ales a junimii, pentru care Istoria țării este învățătura cea mai neapărată”. Documentul cu nr. 249 a fost redactat și semnat în numele Domnitorului de secretarul statului, Radu Rosetti²⁸

Logofătul Nicolae Suțu avea să scrie cu ocazia apariției primelor două volume, o prefată adresată „Prea înălțate Domn!” în data de 4 iunie 1853, prin care relatează pe scurt peripețiile acestui manuscris: „Din nenorocire, această capodoperă de erudiție, aproape de jumătate de secol de cînd a ieșit din mîna nemuritorului autor, zăcea uitată în două singure manuscrise, din care unul al Episcopiei din Oradea-Mare, și altul cumpărat de arhimandritul Gherman din Iași la o licitație în Viena. Și profesorul A. Gavra din Arad (căruia sau încredințat manuscrisul de la Oradea-Mare spre acest scop), și arhimandritul German au tot încercat în anii trecuți a da la lumină produsul osteneților lui Șincai de treizeci și patru de ani, dar cu toate chemările presei românești, cu tot sprijinul iubitorilor de istorie, manuscrisul din Oradea – Mare nu s-a putut tipări în Tipografia Universității din Pesta de cît pînă la anul 1383; iar acel din Iași încredințat teascurilor Mitropoliei Moldovei nu au ieșit de cît pînă la anul 1000 de la nașterea lui Hristos.

Frumoasa chemare de a îndeplini o lipsă așa de mare în literatura istorică a românilor era păstrată Înălțimii Voastre, care din însuși caseta Voastră cumpărînd prețiosul manuscris de la arhimandritul Gherman, și hotărînd ca să se dea la lumină cu fondurile Departamentului învățăturilor publice menite pentru tipărirea cărților folositoare, ați dat o vie dovadă cît de bine simțiți acea ce așa de bine ziceți: „Că neadormită vă este îngrijirea de a depune pe altarul patriei ori ce din parte-vă ar putea să-i aducă sporire, nu numai materială, ci și vîrtos morală și intelectuală”.

Prin aceasta, Înălțimea Voastră nu ați făcut mai puțin pentru Istoria Românilor în general, de cît acea ce au făcut pentru Istoria Moldovei în special strălucitul Vostru strămoș Grigore Ghica B. B. care la anul 1730, nu numai a adunat într-o singură colecție *Cronicile Moldovei*, răspîndite și rătăcite, dar încă a pregătit din ele și o traducere grecească²⁹, și cu chipul acesta s-au fost făcut apărătorul și

---

Tipogr. româno-franceză, 1853.

²⁸ Gheorghe Șincai din Șinca, *Hronica Românilor*. Iași, : Tipogr. româno-franceză, 1853, p. 6 din prefată.

²⁹ Precizare făcută de **Nicolae Suțu** la subsolul paginii: „Manuscrisul grecesc tradus de Slugerul Alexandru Amirac se află în Biblioteca regală din Paris, depus de D. de Peyssonel,

pastrătorul analelor țării sale³⁰.

Logofătul Nicolae Suțu avea să facă și precizarea faptului că oferta cea mai ieftină a fost făcută de *Tipografia română-franceză* și faptul că au fost editate un număr de 1000 de exemplare cu prețul de jumătate de galben volumul. Cel care a corectat manuscrisul fără să intervină în profunzime a fost A. Treboniu Laurian, care îndeplinea funcția de Inspector general al școlilor. Această prefață adresată domnitorului și redactată de Nicolae Suțu a fost semnată și de ceilalți membrii ai comisiei înființate prin hrisov domnesc nr. 249 din 4 iunie 1853: vornicul Alecu Donici; colonelul M. Kogălniceanu; aga Anastasie Panu; A. Treboniu Laurian³¹.

Referindu-se la V. A. Urechia, autorul avea să scoată în evidență: „Pasiunea pentru vechile legende, tradiții, cîntece și cronici. Deja 12 (n.a. 14 volume în final) mari volume din lucrarea sa *Istoria Românilor* au apărut. El are două urechi totdeauna gata să asculte, una vocea puternică a trecutului, cealaltă țipătul de ajutor al viitorului...El începe prin unificarea fraților români și continuă cu unirea fraților latini. Visează o federație carpato – balcanică unde ungurii și românii vor putea găsi marele secret al pacificării necesare unei securități al peninsulei orientale”³².

*Tradiția populară românească este imensă, se poate spune aproape inepuizabilă, în afară de cîntece, legende, povești, superstiții, de care au avut grijă cei 24 de scriitori nominalizați de Gubernatis în frunte cu Alecsandri, mina este încă departe de a fi epuizată. Poporul este cel care a inspirat poezii*³³.

O mărturie impresionantă, referitoare la Vasile Alecsandri, avea să fie produsă de orientalistul italian, pe care a scris-o Carmen Sylva în memoria poetului, *care reflectă cel mai bine sentimentul întregii națiuni române, al cărui suflet vibra atît de armonios*: „Văd încă ochii săi luminoși, zîmbetul lui dezvelind dinți superbi, cînd umplea serile de toamnă la castel recitînd, înveselea bătrînii, interesa tineretul și amuza copii. Era cel mai frumos povestitor al zilelor noastre, amabil și calm, luînd viața așa cum este. El mi-a dat o mică bijuterie *Moșu și baba*, după ce mi-a spus la revedere cu pălăria în mînă și pardesiul pe mînă. Nevasta lui mi l-a descris în somnul lui veșnic, zîmbind. Bătrînețea pentru el era grațioasă, moartea a venit înaintea durerilor de nesuportat.

Toată viața lui a fost o armonie și rațiune. El mi-a mărturisit că a scris și versuri triste, dar pe care le-a ars. Nu dorea să lase după el decît un surîs. Cu mîna lui blîndă el a îndepărtat voalul negru al gîndurilor mele, el mă făcea să văd cerul albastru și cîmpiile pline cu flori. Era indulgent precum doamnele în vîrstă, dar deplîngea

---

căruia i s-a dăruit de către însuși Domnul Grigore Ghica în timpul petrecut în Moldova, trimis fiind de regele Ludovic al XV spre a studia comerțul țărilor vecine cu Marea Neagră”

³⁰ Gheorghe Șincai din Șinca, *op., cit.*, p. 7 din prefață.

³¹ *Ibidem*, p. 8 din prefață.

³² Angelo De Gubernatis, *op., cit.*, p. 198.

³³ *Ibidem*, p. 202.

superficialitatea considerînd-o cauza multor suferințe”³⁴.

În cadrul acestui capitol, autorul avea să rezerve un spațiu special și destul de amplu pe care îl va acorda prințesei românce, cu care a colaborat și de la a cărei deces se împlineau zece ani. Este mai mult decît o simplă prezentare, este un mesaj închinat și femeilor românce, impecabil reprezentate prin această unică prințesă plină de har și talent, alături de Carmen Sylva.

„C'est ainsi que l'on doit vénérer en Roumanie la mémoire de Dora D'Istria. Avant Carmen Sylva, elle était la seule femme écrivain de l'Orient balcanique devenue illustre en Europe”. Cu această afirmație avea să înceapă De Gubernatis mesajul lui referitor la personalitatea prințesei Elena Ghica³⁵.

Limba în care a scris a fost de regulă franceza, dar a fost tradusă în limba germană, engleză, greacă și italiană, cu toate că vorbea mai multe limbi dar nu suficient să poată scrie în ele. Chiar și în limba română îi devenise dificil să scrie, pentru că după mariajul făcut în Rusia a locuit pînă la sfîrșitul vieții în Italia, timp în care nu a avut cu cine exersa limba română. Biografii au scris mult despre talentul ei pentru pictură și muzică, despre șarmul ei de mare doamnă, elegantă și spirituală, despre curajul ei de a călătorii și de a practica alpinismul, despre operele ei de caritate, și mai ales despre erudiția ei³⁶.

Autorul avea să remarce și faptul că cea ce caracteriza lucrărilor literare ale Dorei d'Istria este: „acel amestec al spiritului critic față de idealurile umanitare. Femeie cu bun gust, din cînd în cînd se simte influența artei asupra cărților sale; dar originalitatea lor constă în vederea de ansamblu și a tendinței de a generaliza și punere în valoare a unor detalii din viață și istorie pe care le consideră profetice”³⁷.

Este remarcabil gestul lui De Gubernatis de a consemna cele mai importante cărți scrise de Dora d'Istria, selectate cronologic de el, la care avea să mai adauge și alte 21 de articole scrise de prințesă³⁸. Acest gest ne sugerează faptul că sîntem

³⁴ *Ibidem*, p. 204.

³⁵ *Ibidem*, p. 208.

³⁶ *Ibidem*, p. 209.

³⁷ *Ibidem*, p. 210.

³⁸ *Ibidem*, p. 209-210. Cărțile selectate de De Gubernatis din nenumăratele ei lucrări:

- *La vie monastique dans l'Église Orientale*. Bruxelles, 1855;
- *La Suisse Allemande et l'ascension du Moench*. 4 vol. Paris ; Geneva, 1856;
- *Les Femmes en Orient*. Zurich, vol. I, 1859, Vol. II, 1860;
- *Excursions en Roumélie et en Morée*. 2 vol. Zurich, 1863;
- *Des femmes par une femme*. 2 vol. Paris ; Bruxelles, 1865;
- *Au bord des lacs helvétiques*. Paris ; Geneva, 1871;
- *Les Albanais en Roumanie*. Florenza, 1873;
- *La poésie des Oltomans*. Paris Maisonneuve

Referitor la articolele apărute în mai multe reviste, De Gubernatis avea să semnaleze următoarele:

- *La nationalité roumaine d'après les chamts populaires*;
- *La nationalité hellénique d'après les historiens*;

atenționați cu discreție pentru a nu ignora o asemenea personalitate, care are o contribuție științifică și națională demnă de a fi admirată și prețuită.

O altă remarcă făcută de orientalistul italian atunci când se referă la operele Elenei Ghica: „Ea combate cu adevărat de una singură, contra tuturor speciilor de ipocrizii religioase, politice și sociale, pasiunea pentru apărarea drepturilor tuturor naționalităților persecutate sau oprite, care i-au creat o aureolă în jurul frunții încît moartea și distanța nu o mai pot șterge. Compatrioții ei care au vizita-o în ultimii ani ai vieții la vila din Florența, poate ar fi dorit să o vadă mult mai atașată de interesele României, mult mai româncă, mult mai mîndră că aparține unui popor, care după bătălia de la Plevna a arătat Europei întregi că este demnă. Dar nu se poate neglijă și faptul că au fost puțini scriitori care au consacrat mai mult timp, penița, și inteligența lor, unei cauze mai nobile și mai liberale decît a fost marcată spiritual Dora d'Istria”³⁹.

Aprecieră pe care o face la adresa ei se referă și la notorietatea pe care o deținea și după moarte, fiind eclipsată mai tîrziu doar de Carmen Sylva. A fost un bun prilej pentru autor, de a semna scrierile române, care s-au remarcat în ultimii treizeci de ani: Matilda Cugler-Poni (1851-1931)⁴⁰, Veronica Micle (1850-1889), Maria Flechtenmacher (1838-1888)⁴¹, Julia Sachellarie, care a publicat în

-
- *La nationalité hellénique d'après les chants populaires;*
  - *La nationalité serbe d'après les chants populaires;*
  - *La nationalité bulgare d'après les chants populaires;*
  - *La nationalité albanaise d'après les chants populaires;*
  - *La nationalité magyare;*
  - *L'épopée persane;*
  - *L'épopée indienne;*
  - *Les Iles Ioniennes;*
  - *Les Klephtes de la Grèce moderne;*
  - *Les Albanais Musulmans;*
  - *L'ascension du San Salvatore;*
  - *Un été au bord du Danube;*
  - *Le Golfe de la Spezia;*
  - *Pegli;*
  - *Esquisses albanaises;*
  - *Scènes de la vie Serbe;*
  - *Les sept péchés capitaux;*
  - Două povești: *Le proscrit de Biberstein și La Vénitienne.*

³⁹ *Ibidem*, p. 210.

⁴⁰ **Matilda Cugler-Poni** (1851-1931): A debutat la 16 ani în *Convorbiri literare* la Iași, dar a publicat în peste 35 de reviste din țară și străinătate. Ciprian Porumbescu a utilizat versurile ei *Lăsați-mă să cânt* pe care le-a introdus în opereta *Crai nou*.

⁴¹ **Maria Flechtenmacher** (1838-1888) scriitoare, muziciană și publicistă: În 1871 a publicat Poezii și proză, unele poezii au fost puse și pe muzică. În perioada 1878-1881 a editat revista *Femeia română* unde a militat pentru drepturile cetățenești ale femeilor. La această

1874 o carte despre femei celebre, Eufrosina Homoriceanu (n. 1853)⁴², Maria Suci-Bosco (1841-1891)⁴³, Constanța Dunca-Schiau (1843-1924)⁴⁴, Maria P. Chitiu, care a tradus în românește *Divina Comedie* în anul 1883, și evident Iulia Hasdeu (1869-1888)⁴⁵.

De Gubernatis a fost impresionat de moartea Iuliei Hasdeu și a considerat necesar să prezinte câteva date biografice, știind faptul că acest volum scris în limba franceză va putea fi citită în toată Europa civilizată, în același timp este un gest de mare noblețe pe care îl face pentru cel pe care îl aprecia în mod special pentru erudiție, acesta fiind prietenul lui B. P. Hasdeu: „Acest copil uimitor știa să citească la vârsta de doi ani și jumătate; la vârsta de opt ani vorbea germana, franceza și engleza, și a luat examenele pentru cele patru clase primare într-o școală de băieți. La vârsta de unsprezece ani termina la București cele patru clase secundare la Liceu de băieți *Sf. Sava*, unde a luat primul loc. În același timp era premiată și de către Conservatorul de muzică. În 1886, la vârsta de șaisprezece ani avea să treacă strălucit la Sorbona, cele două examene de bacalaureat în litere (retorică și filozofie) și se înscrie ca studentă la Facultatea de Litere, urmînd în același timp cursurile de capacitate pentru obținerea licenței la Școala de Înalte Studii din Paris. Studia în paralel: pictura cu Diogene Maillart⁴⁶, avînd pentru desen un talent remarcabil și canto cu Lauwers pentru că avea o voce superbă de mezzo-soprană dramatică”⁴⁷.

Hasdeu avea să-i mărturisească lui De Gubernatis faptul că Iulia admira trei personalități: Napoleon I (1769-1821), Ferdinand de Lesseps (1805-1894)⁴⁸ și Victor Hugo (1802-1885)⁴⁹.

---

revistă au mai publicat și Vasile Alecsandri, Constantin Bacalbașa și Iosif Vulcan.

⁴² **Eufrosina Homoriceanu** (n.1853), publicistă și editoare, redactează revista științifică-literară *Aurora*, care avea ca moto: Învățătura deschide calea spre virtute. Publică apeluri în sprijinul susținerii Războiului de Independență, desfășurînd o susținută activitate culturală și socială în beneficiul soldaților răniți. Publică două lucrări premiate: *Căsătoria* și *Femeia*.

⁴³ **Maria Suci-Bosco** (1841-1891), din Bihor, este printre primele autoare care a scris operă lirică. A debutat în revista *Familia* la 23 ani cu poezia *Ruga unei June*.

⁴⁴ **Constanța Dunca-Schiau** (1843-1924), scriitoare, militantă pentru emanciparea femeilor în România. Studiată la Viena și Paris și obține certificatul de Înalte Studii Pedagogice la Collège de France. Prezintă domnitorului Alex. Ioan Cuza și Camerei Deputaților în 1863 un memoriu intitulat *Educația femeilor în România*. Fondează în 1863 revista *Amicul familiei*. A scris piese de teatru, romane, poezii și critică de teatru.

⁴⁵ **Iulia Hasdeu** (1869-1888), poetă română de expresie franceză, a scris poezii, piese de teatru, povești și povestiri. Primul volum de poezii apare în 1889 intitulat *Bourgeois d'Avril*.

⁴⁶ **Diogene Maillart** (1840-1926), pictor și decorator, a luat Marele premiu de la Roma în 1864, a scris *Istoria artelor frumoase* și *Arta bizantină*, a fost numit *Cavaler al Legiunii de Onoare* în 1885.

⁴⁷ Angelo De Gubernatis, *op., cit.*, p. 212.

⁴⁸ **Ferdinand de Lesseps** (1805-1894), diplomat și antreprenor francez care a finalizat *Canalul de Suez* pe care l-a inaugurat în anul 1869.

⁴⁹ Angelo De Gubernatis, *op., cit.*, p. 214.

Orientalistul italian declara cu regret faptul că „influența Romei și Italiei în România este mult mai redusă decât cea a Parisului și Franței. Din acest motiv ar fi dorit ca politicienii italieni să acorde o mai mare atenție relațiilor cu România. Ar fi dorit ca Italia să se intereseze mai mult de România, și această apatie politică, ne face să nu vedem care este în general politica în Orient. Noi facem o mare confuzie între un popor și altul și nu ne interesăm ce se întâmplă în peninsula balcanică... Cu certitudine România este acum bine guvernată și administrată și poate singură să meargă pe un drum glorios fără să se gândească la noi (italienii), dar de ce trebuie să neglijăm tot ce este dispusă România să deschidă calea și terenul pentru influența noastră în artă, literatură, comerț și industrie? Ce a făcut *Societatea* noastră de a propaga cultura italiană în străinătate, care a luat denumirea augustului *Dante Alighieri*, pentru a relua cultul limbii italiene în România, și pentru a oferi sufletul nostru prin cărțile noastre și operele noastre de artă? După *Jurnalul de București* editat de Ulysse Marcillac, în limba franceză apare și *L'indépendance roumaine*, care este cotate ca unul din cele mai mari din Orient. Chiar și nemții au la București un jurnal *Bucarester Tageblatt*... Dacă limba italiană nu este la modă în înalta societate românească, dacă este preferată limba franceză și de puțin timp limba germană, dacă limba italiană a rămas limba muncitorilor italieni care lucrează în România, dacă literatura noastră interesează mai puțin, noi trebuie să ne întristăm în acest moment și trebuie să ne acuzăm pe noi de neglijență. Această frumoasă limbă italiană care devenise o limbă vorbită la curțile regale din: Ungaria sub Matei Corvin, fiu de român; din Franța sub François I, Henri II-IV și pînă la Ludovic al XIII-lea; din Viena sub Maria Tereza, ar fi meritat să devină limba vorbită elegant la curtea din România ⁵⁰.

Dar experiența trăită în România l-a uimit atunci cînd Carmen Sylva avea să aleagă limba italiană pentru primele două conferințe susținute la Ateneu, cu toate că notabilitățile de la București au afirmat că ar fi fost mult mai bine înțeles de către tineret dacă ar fi vorbit în limba franceză.

Savantul italian avea să sugereze și o soluție privind limba italiană fără să neglijeze limba franceză: „Toate cele trei limbi: româna, franceza și italiana sînt necesare tuturor românilor civilizați; savanții trebuie să utilizeze limba germană în cercetările lor; dar toți românii cultivați și oamenii de bun gust trebuie să posede profund limba cîntecului și a dragostei (n.a. limba italiană). Românii au o facilitate prodigioasă la învățat limbile și științele. Dar arta este idealul suprem, care numai în italiană, de cînd greaca a tăcut, se poate inspira și învăța secretul divin al creației operelor de artă perfecte,” ⁵¹.

După moda veche romană bunii oratori erau apreciați de populație nu numai pentru mesajul transmis cît mai ales pentru farmecul cum era rostit. Poate din acest motiv De Gubernatis a rezervat un capitol special pentru **oratorii români**.

Elocința, avea să o definească ca fiind dintre toate artele, cea mai nobilă,

⁵⁰ *Ibidem*, p. 219.

⁵¹ *Ibidem*, p. 220.

cea mai trăită, cum ar fi în serile de manifestări muzicale, cîntecul omenesc. Dar *elocința* în mare parte este un dar natural. În admirație sinceră pentru români, orientalistul italian avea să recunoască faptul că: „Puține popoare posedă acest dar, românii sînt printre ce privilegiați...La ei se distinge grija artistului care în afară de undele muzicale caută să ofere discursului un fel de demnitate augustă, o grație majestoasă, o măsură și o armonie interioară care fac un fel de poem în proză. Studiul vechilor oratori de la Demostene la Cicero, chiar și oratorii din timpul Revoluției franceze, se pare că au pregătit oratorii actuali din Parlamentul României. Sînt nominalizați peste douăzeci de personalități selectați după acest criteriu a-l oratoriei. Pe unii doar îi nominalizează cu funcțiile pe care le dețin la acel moment, pe alți îi prezintă cu detalii din activitatea politică sau culturală, acolo unde este cazul.

Pe **Barbu Ștefănescu Delavrancea** (1858-1918) l-a cunoscut la banchetul dat de Liga culturală, avea să-l prezinte astfel: „Este un *eminent și simpatic orator*, care în afară de un mare talent, cultură și un rafinat literat, posedă o voce caldă și insinuantă, pe care trebuie să o ascuți cu plăcere și admirație chiar și de către adversari.

După ce pomenește de **Nicolae Flea** (1840-1920) fost ministru și primar de București, amintește de Djuvara fără să precizeze care din ei: **Alexandru G. Djuvara** (1858-1913) fost ministru de externe, sau **Trandafir G. Djuvara** (1856-1935), ambii sînt valoroși și meritau a fi semnalati. Putem presupune și faptul că lui De Gubernatis îi era cunoscută lucrarea celor doi intitulată *Românii și Ungurii* semnată de Alexandru Djuvara și *Bibliografia chestiunii naționale*, redactată de Trandafir Djuvara, ambele apărute sub aceeași copertă în anul 1895 la Editura Socec ⁵².

Lui **Take Ionescu** (1858-1922) avea să-i rezerve un spațiu mai generos pe care îl merita din plin: „Spiritu subtil, foarte cultivat, volubil și energic, despre care se spune că este ca un clavecin spiritual de o bogăție rară; diplomat rafinat, *orator eminent* în discursurile parlamentare sau la academie; jurnalist și publicist cu o abilitate extremă, excelent avocat, amator și pasionat de artă și literatură, consiliază tronul cu patriotismul lui inepuizabil...toate aceste calități se datorează și *talentului oratoric*, un talent rar cu adevărat. În discursul său Take Ionescu are ceva specific, o notă personală care sfidează ori ce metodă, o frază elegantă și corectă, dar limpede și perfectă, fără pretenții, exprimată cu facilități și o suplețe fără egal, toate acestea într-o limbă română perfect literară” ⁵³.

Lista oratorilor români menționați de autor va continua cu informații succinte

⁵² În lucrarea *Bibliografia chestiunii naționale*, Trandafir Djuvara avea să amintească opt lucrări scrise de Dora d'Istria, toate legate de România, dar și lucrarea lui Angelo De Gubernatis intitulată *La Hongrie politique et sociale*. Paris, 1885. Trebuie semnalată și recunoștința autorului Trandafir Djuvara, menționată într-o postfață pe care o intitulează *Supliment* (pag. LXX) unde mulțumește lui Dimitrie Sturdza pentru faptul că i-a facilitat accesul la biblioteca lui personală și lui V. A. Urechia care i-a oferit catalogul cărților donate bibliotecii din Galați, care îi poartă numele.

⁵³ Angelo De Gubernatis, *op.cit.*, p. 223-224.

referitoare mai mult la funcțiile ocupate:

Constantin Schina (1838-1913) – Președintele Curții de Casație și Justiție în perioada anilor 1886-1906, un *distins orator*, doctor jurist-consult⁵⁴;

Eugen Stătescu – Ministru de Justiție în perioada 1876-1881 și cu intermitență pînă în 1902. Avocat cu renume, fost deputat și președinte al Senatului, cu o elocvență elegantă și nobilă în pledoariile judiciare⁵⁵;

Nicolae Dimitrie Xenopol (1858-1917), fratele mai mic al lui Alexandru D.Xenopol, este menționat ca un: „om politic, deputat, publicist, vechi colaborator la *Convorbiri literare* din Iași unde a publicat un roman *Brazi și putregai*, fost redactor la ziarul *Românul*, și redactor la *Voința Națională*, fost șef de cabinet a lui I.C.Brătianu (1885-1888)”⁵⁶. Autorul acestui studiu menționează în legătură cu calitățile de oratorie că *este un bun orator cu abordări tranșante*. Ca diplomat a fost ambasador la Tokio unde a și decedat;

Petru Grădișteanu (1839-1921): „Vice-președintele Senatului, avocat deosebit de căutat, un distins nobil, *orator cu măsură*, simpatic și elegant”⁵⁷. Merită a ne reaminti discursul lui ținut la dezvelirea statuii lui Ștefan cel Mare de la Iași din 1883, cînd în prezența regelui Carol I avea să afirme faptul că din Coroana Regală lipsesc cîteva nestemate: Banatul, Bucovina și Transilvania;

Titu Maiorescu (1840-1917): „Profesor de filozofie la Universitate, fost rector, fost ministru la Instrucțiunilor Publice, șeful Junimii, *un bun orator* cu fraze politicoase și corecte, în discursurile sale nu este prea călduros și ritmul deranjează urechea”⁵⁸. În ultimele afirmații se poate presupune o influență avută de la V. A. Urechia, care era într-un conflict deschis cu Titu Maiorescu;

Lascăr Catargiu (1823-1899): „Unul dintre ultimii supraviețuitori al generației M. Kogălniceanu, C. A. Rosetti și I. C. Brătianu, șeful partidului conservator, cel mai înzestrat în cel mai bun sens, de cinste și energie, dezinteresat în măsura în care a renunțat la tron, care i-a fost oferit în 1858 în Moldova, dorind să vadă o singură țară unită și mult mai puternică; lider de partid ținea cuvîntări într-o limbă românească aspră și defectuoasă, dar cu o certă abilitate de a se descurca”⁵⁹.

George Mirzescu (1834-1901): „Profesor de drept civil la Facultatea din Iași, avocat celebru, *orator spiritual și tăios*, fost ministru al Instrucțiunilor Publice”⁶⁰.

Anastasia Stolojan (1836-1901): „Avocat, Ministru al Justiției, *orator eminent* și om de stat cu vederi foarte largi”⁶¹.

Lista este numeroasă a celor nominalizați de autor și impresionează

⁵⁴ *Ibidem*, p. 225.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 226.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 226.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 226.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 226.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 227.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 228.

⁶¹ *Ibidem*, p. 229.

faptul că a scos în evidență pe lângă funcțiile avute și *calitățile de oratori* cu toate nuanțele posibile. Asta confirmă o excelentă documentare, dar și dorința de a pune în valoare personalitățile de primă mărime din România pe un criteriu mai puțin politic cît mai mult profesional, pe fondul unor *calități de oratorie*. Printre cei menționați în continuare cu respectarea cronologică sînt următorii: V. A. Urechia (1834-1901); Periețeanu-Buzău; Ion C. Brătianu (1864-1927); George G. Cantacuzino (1832-1913); Mihai Pherekyde (1842-1926); Caton G. Lecca (1860-1913); Dincă Schileru (1846-1919)-țăran din Gorj, care a fost deputat în Parlament României în perioada anilor 1879-1911; Alexandru Marghiloman (1854-1925); Grigore Mihai Sturdza (1821-1901); Nicolae Ceaur Aslan (1832-1902); Constantin Nacu (1844-1920); George D. Vernescu (1829-1900); Spiru Haret (1851-1912); Emanuel M. Porumbaru (1845-1921); Alexandru M. Vitzu (1852-1902); Constantin I. Stoicescu (1852-1911); Ioan Mincu (1852-1912); Vasile Gheorghe Morțun (1860-1919); Vasile M. Kogălniceanu (1863-1941); Menelas Germani (1834-1899); Ion C. Grădișteanu (1861-1932); Ion Bianu (1856-1935)⁶².

Lista putea fi mai lungă, dar autorul a preferat să explice faptul că: „*Elocința* este un dar natural a poporului român. Limba nu se desface nicăieri mai ușor decît la București. Varietatea culturală primită în ultimii cincizeci de ani de către români a servit admirabil *elocinței românești*, care a devenit mai bogată și mai interesantă. Nota patriotică, chiar dacă revine în discursurile oratorilor români atît de des, aceștia găsesc noi resurse și modulații pentru a nu deveni monotone, astfel încît totdeauna ele rămîn calde și foarte vibrante”⁶³.

Artiștii din România este subiectul celui de al optulea capitol. Autorul tratează cu precădere pictorii dar în final face referiri și asupra actorilor dramatici și cîntăreților de operă.

„Științele au o aplicație mai frecventă, mai urgentă și mult mai utilă în viață, din acest motiv nu trebuie să ne mirăm de progresul mult mai rapid decît al artelor în România, și de faptul că un mare număr de români s-au îndreptat cu ardoare și succes asupra științelor. Dragostea pentru studiu este o dorință vie de a pune România cît mai repede în rîndul națiunilor moderne și mai civilizate și la o avansare rapidă a culturii științifice în țară. În afară avocaților și a medicilor români, care au obținut doctoratele în Occident, o mulțime de ingineri români și-au perfecționat în străinătate studiile lor tehnice. Germania, Belgia sau Franța au atras românii spre științele aplicate din industrie, precum altă dată Atena atrăgea oamenii de litere romani”⁶⁴. Sînt aprecieri care pun în valoare nu numai capacitatea românilor de a studia dar mai ales atmosfera din societate românească dornică de afirmare. Despre inginerul Anghel Saligny (1854-1925), autorul a pomenit în capitolul referitor la Constanța legat indirect de podul de la Cernavodă, ca un bun

⁶² *Ibidem*, p. 231.

⁶³ *Ibidem*, p. 232.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 233.

exemplu al rezultatelor obținute de cultura științifică internațională în România.

De Gubernatis atrage atenția asupra faptului că: „Românii nu trebuie să uite nici odată că marea lor forță este legată de amintirea ideii de Roma. Frumusețea este un element esențial al fericirii umane...Românii au toată dispoziția naturală ca să devină un mare popor de artiști. Dar trebuie să acorde mai multă atenție artei fără să negligeze cele materiale”⁶⁵.

Autorul cu multă sinceritate mărturisește și un regret pe care îl trăiește referindu-se la Italia lui: „Eu, italian, regret pentru țara mea, că leagănul și templul artelor frumoase nu mai are în prezent altare, mai mulți preoți oficianți, mai mulți credincioși pioși, eu nu pot decît să fac o constatare că entuziasmul tinerilor artiști români pentru Italia, ne face să credem din nou despre focul lor electrizant”⁶⁶.

Dar cum orientalistul italian avea să afirme cu bucurie că în România talentele nu lipsesc, va nominaliza un șir lung de pictori și sculptori care erau deja consacrați; „Eugen Voinescu (1842-1909); Oscar Obedeianu (1868-1915); Gheorghe Tattarescu (1820-1894); Ștefan Ionescu Valbudea (1856-1918); Ion Georgescu (1856-1898); George Demetrescu Mirea (1852-1934), care a fost elevul lui Carolus Duran (1837-1917) și a lui Theodor Aman.

Referindu-se la arhitecții restauratori care au lucrat la cele mai frumoase monumente din România, dar și la construcția altor clădiri, avea să constate că cei mai mulți erau din străinătate, fără să nominalizeze pe nimeni, nici măcar pe André Lecomte du Noüy (1844-1914), care la origine era italian din Piemont. Totuși avea să remarce faptul că *Școala de Belle Arte*, care făcea parte din *Universitatea din București*, în acea perioadă: „este destinată să prepare o generație de tineri arhitecți, care cu siguranță vizează să armonizeze arta latină cu cea greacă evitînd banalitățile și vulgaritățile dintr-un număr mare de construcții moderne”⁶⁷.

Succesele obținute de pictorii Mirea și Grigorescu constituia o garanție pentru autor, care este optimist afirmînd că: „sînt speranțe în domeniul artei românești ca să producă lucrări remarcabile și originale”.

Este semnalat tabloul legendar *Vîrful cu Dor*, executat de Mirea, care a ilustrat nuvela scrisă de Carmen Sylva și publicată în *Revue des Deux Mondes* în anul 1884. Cunoscut este faptul că această lucrare a fost tradusă din limba germană în limba română de Mihai Eminescu. Nicolae Grigorescu este considerat ca: „un mentor pentru tinerii pictori români, și faptul că ești elevul lui este deja un titlu care te recomandă...Pictorul impresionează prin diversitate: peisaje și portrete, figuri din popor sau din societate, scene rustice și militare, studii asupra nudurilor și după natură moartă, flori și fructe, toate genurile sînt reprezentate și atrag atenția în mod egal”⁶⁸. De Gubernatis avea să descrie cu lux de amănunte tabloul lui Grigorescu intitulat *Viitorul cetățean român* unde este pictat un evreu din Iași,

⁶⁵ *Ibidem*, p. 235.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 235.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 236.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 239.

dar nu este singura lucrare pe care o amintește.

Conservatorul din București este amintit cu cele două secții de: artă dramatică și de muzică. Audițiile muzicale devenite frecvente la Ateneu dar și seratele muzicale organizate de Carmen Sylva la Palat sînt argumente suficiente pentru ca autorul acestui studiu să tragă concluzia că *muzica este arta favorită a românilor*. Dar cu un ușor accent de regret avea să recunoască și faptul că nemții au introdus muzica clasică în România și meritul revine în particular lui Eduard Wachtmann (1836-1908), directorul *Conservatorului*. Este menționată și cîntăreața Maria Assan, care a devenit și profesoară la *Conservator*, fiind decorată de regină cu medalia *Benemerenti* clasa I ⁶⁹.

Arta dramatică este reprezentată prin actorii: Constantin Nottara (1859-1935) și Aristizza Romanescu (1854-1918), care a devenit profesoară, fiind considerată de un critic, unică pe scena teatrală. Acești mari actori, care determinau publicul să vină la teatru, erau dublați și de operele teatrale ale unor scriitori români precum: V. Alecsandri; Bolintineanu; B. P. Hasdeu; Negruzzi etc., care au creat o *bibliotecă dramatică românească* ⁷⁰.

Capitolul nouă intitulat ***Școala și Biserica*** sînt subiecte percepute de autor în corelare cu atmosfera din perioada respectivă din România. Ele sînt percepute și descrise ca un european cultivat, care avea o privire de ansamblu, fiind la curent cu problemele asemănătoare din țările, nu puține la număr, pe care le-a vizitat și mai ales a scris despre ele.

Referindu-se la religia românilor, recunoaște că: „În general este religia greco-ortodoxă, care a depins de Patriarhia din Constantinopol. Dar din anul 1864 biserica română este independentă și este condusă de un sinod prezidat de un mitropolit primat al României, care este ales de Parlament și aprobat de rege. Ministerul Instrucțiunilor Publice este și Minister al Cultelor, care intervine și aprobă fiecare decret sinodal” ⁷¹.

Secularizarea averilor mănăstirești este considerată de autor ca un avantaj pentru prosperitatea economică a statului român și a oferit posibilitatea efectuării de împrumuturi pentru înarmare și împrumutarea țăranilor săraci. Independența bisericii a eliminat dependența de clerul grecesc, care influența și educația românilor prin seminarele pe care le patrona.

Românii veritabili, avea să afirme autorul acestui studiu, *sînt ortodocși. Catolicii, calvinii, luteranii, armenii și lipovenii sînt toți străini și nu deranjează prea mult. Mahomedanii au 250 de moschee, evreii 400 de sinagogi. De secole toate religiile sînt admise și tolerate în România. Constituția garantează tuturor cultelor libertate deplină. Dacă există în România și cu precădere în Moldova, o problemă ant-semită,*

---

⁶⁹ *Ibidem*, p. 246.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 251.

⁷¹ *Ibidem*, p. 252.

o problemă evreiască, aceasta nu are legătură cu religia, și de ordin politic și social⁷².

De Gubernatis avea nenumărate surse despre problemele din România, din acest motiv avea să citeze dintr-un studiu cu caracter statistic, fără să-i indice autorul: „În 1820, erau în București numai 204 familii de evrei și astăzi (n.a. 1897) sînt mai mult de 30 de mii. Aproape toate orașele din Moldova sînt în mîinile evreilor. Iași are trei pătrimi populație evreiască. Este o *adevărată invazie străină*, rebelă la toate asimilările națiunii române, ei au acaparat toate mijloacele de existență națională și sînt avangarda invaziei germane sau slave, iată în cîteva cuvinte problema noastră evreiască”⁷³.

Totuși făcînd comparație cu situația din Ungaria, autorul avea să: „felicite pe români pentru că evreii din România nu au fost tentați de a se asimila vieții românești, precum ei s-au asimilat vieții maghiare unde acum cîți va ani am avertizat prietenii mei maghiari de sfîrșitul Ungariei pe care o așteaptă, de cînd au oferit primul loc evreilor străini în statul lor”.

Făcînd o comparație cu situația din Italia, autorul avea să afirme faptul că evreii din Italia nu sînt periculoși, mai degrabă utili, ei fiind în minoritate și respectuos naționalizați de mai multe secole. Această situație nu se regăsește în Ungaria unde bătrînii maghiari sînt pe cale să dispară, pentru a ceda locul unei invazii evreiești sosită din Germania, din Polonia și din Rusia, ca o armată de lăcuste gata să distrugă și să digere tot ce găsește în drumul ei. În timp ce evreii din Moldova și Valahia refuză să se românizeze, ea se face doar detestată și pericolul este mai puțin grav decît dacă ar fi dorit să prindă alura unor boieri bătrîni sau a unor mari domni, sau dacă ar fi încercat prin maniere insinuante să devină amabili. Dar pentru că România trebuie să aparțină românilor și să păstreze o fizionomie latină, numărul străinilor evrei devenind enorm de mare, trebuie o atenționare de oprire a unor noi invazii de evrei”⁷⁴.

Această situație demografică, avea să precizeze autorul, este contracarată printr-o politică inteligentă de pregătire a tineretului în școlile primare.

Referindu-se la investițiile făcute pentru instruirea elevilor din clasele primare comparativ cu Italia unde se investeau pentru o populație de 32 de milioane de locuitori, doar 40 de milioane de franci, în România pentru o populație de cinci milioane de locuitori se investeau 22,5 de milioane de franci.

Pe lîngă școlile primare și licee sînt menționate și cele două *Universități* din Iași și București; Școala superioară de Poduri și Șosele; Școala superioară de agricultură de la Herestrău; Academia forestieră de la Bruneșteni; Stațiunea de cercetări agricole; Școala veterinară; Societatea geografică prezidată de rege; Academia Română, care veghează la publicarea unui dicționar al limbii române și care deține un capital de opt milioane de franci cu o redevență anuală de 465.000 franci, din care se acordă marile premii pentru lucrările științifice și literare;

⁷² *Ibidem*, p. 253.

⁷³ *Ibidem*, p. 253.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 254.

Fundația Carol creată de regele Carol I pentru susținerea studenților fără posibilități materiale la studii și decernarea unor recompense în bani celor mai bune lucrări studentești din domeniul științelor și literelor; Azilul *Elena Doamna*, unde tinerele fete fără părinți și fără mijloace materiale sînt educate pentru a deveni învățătoare sau profesoare în lucru manual ⁷⁵.

Analiza făcută de autor va continua cu anumite etape esențiale din evoluția învățămîntului din România: „V. A. Urechia a fost primul care a impulsionat fondarea a mii de școli primare, s-au dovedit după puțin timp insuficiente și a fost nevoie ca o pleiadă de oameni de stat inteligenți și curajoși precum: Take Ionescu, Titu Maiorescu, Dimitrie Sturdza, și Petre Poni să proclame învățămîntul primar obligatoriu. Toate satele care depășeau numărul de 50 de familii erau obligate să înființeze o școală. Petre Poni a propus în Parlament în sesiunea din 1895-1896 înființarea unui fond de 30 de milioane de franci pentru a veni în ajutorul comunităților care nu au posibilitatea să construiască o clădire pentru o școală. Dar nu existau nici învățători și nici învățătoare. A fost necesar ca statul să înființeze patru *Școli Normale* pentru crearea acestor educatori⁷⁶.

Se fac referiri și la școlile militare care au contribuit la consolidarea societății românești atît prin educație cît și printr-o strategie de apărare națională.

Capitolul zece este dedicat **Armatei**, care este și bogat ilustrat cu portretele mai multor generali: Gheorghe Manu (1833-1911); Candiano Popescu (1841-190); Iacob Lahovari (1846-1907); Eracle Arion (1838-1903).

Grija acordată de către principele Carol de Hihenzollern armatei de cum a ajuns în România, iau permis ca după zece ani să lupte deja contra turcilor în fruntea unei armate de 114 000 de soldați și 200 de tunuri. Este un bun prilej pentru autor să amintească de principesa Elisabeta care a transformat rezidența din Cotroceni într-un spital pentru răniți, devenind soră de caritate pentru care a fost și numită *Mama răniților*. Legea din 27 februarie 1876 chema la arme pe toți românii care au împlinit vîrsta de 21 de ani, astfel încît după șaptesprezece luni această tînăra armată avea să treacă Dunărea și va arăta cît de bine a fost instruită și condusă, raportînd victoriile de la Calafat, Nicopole, Rahova, Smîrdan și Grivița.

De Gubernatis avea să apeleze la informațiile primite de la toate instituțiile vizitate pentru a oferi Europei civilizate mărturii istorice dar și realitățile de zi cu zi din România. Referindu-se la Armata română avea să ofere o imagine interesantă pe timp de pace sau război: „ Această strălucitoare armată este redusă în timp de pace la 42 000 soldați și cuprinde 2 480 de ofițeri, 8 200 de cai și 366 tunuri. În timp de război ea poate să se ridice la 235 000 de soldați, 3 670 de ofițeri, 25 000 de cai și 500 de tunuri. Înrolarea se ridică la 28 000 de tineri pentru un district dintre care 11 000 sînt destinați armatei active, iar durata serviciului militar nu poate dura mai mult de trei ani. Restul de 17 000 sînt repartizați infanteriei teritoriale denumiți *Dorobanți*, unde serviciul militar durează cinci ani, în timp ce la cavalerie denumită

⁷⁵ *Ibidem*, p. 255.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 256.

Călărași, serviciul militar durează numai patru ani. Există numai patru corpuri de armată, fiecare cu două divizii. Fiecare corp are câte un batalion de vânători, o brigadă de artilerie, un escadron de tragere, o companie de serviciu sanitar, una de aprovizionare și alta pentru administrație militară. Infanteria utilizează puști cu repetiție de 6.5 milimetri, care bate la maxim 2.750 metri, iar artileria este dotată cu tunuri Krupp din fontă. România posedă două arsenale militare și o școală pirotehnică, o fabrică de pulbere, o herghelie de iepe, Academie militară, școală de război, școală de aplicație, școală pentru ofițerii din administrație, școală pentru sub-ofițeri și două școli pentru copiii militarilor. O centură de optsprezece fortificații, care protejează orașul București și o linie de apărare Focșani-Galați, care apără de la distanță capitala ⁷⁷.

Sînt prezentați și patru generali cu meritele lor, care oferă cititorului posibilitatea de a admira cariera militară de excepție a celor nominalizați.

Navigația și comerțul va fi tema celui de al **unsprezecelea capitol**. Un capitol concentrat, dar de unde se poate constata, care erau realitățile în perioada respectivă, meritînd să fie scoase în evidență de orientalistul italian.

La nivelul anului 1897 flota militară a României se limita la un singur crucișător *Elisabeta* de 1 300 tone cu o putere instalată de 4 700 CP, care era dotat cu 14 tunuri și douăzeci de vase mici care serveau la apărarea porturilor sau erau utilizate de poliție.

Autorul avea să felicite: „Cumințenia Guvernului român, care după ce redobîndi-se Dobrogea și obținuse acces la Marea Neagră, nu a dorit să dețină o mare flotă militară, mulțumindu-se cu strictul necesar pentru apărare și posibilitatea de a supraveghea coastele maritime ale României. Luînd exemplul vechilor republici comerciale italiene, Guvernul român a încurajat numai navigația în scop comercial, a creat o mișcare admirabilă pe tot parcursul românesc al Dunării” ⁷⁸.

Sînt nominalizate și principalele companii maritime care se concureau pe Dunăre în ordinea numărului de vase de care dispuneau:

- Prima *Societatea Austriacă de Navigație cu abur pe Dunăre*, fondată în 1829, cu sediul la Viena, transporta cu 190 vapoare pasageri și marfă de la Regensburg la Sulina, de unde un alt serviciu făcea legătura directă cu Odesa și Rusia meridională;
- *Societatea de navigație cu abur rusească* pe Marea Neagră și Dunăre, făcea curse între Galați și Calafat și între Odesa - Batumi în Rusia, cu 98 vapoare;
- *Societatea de navigație austro-ungar Lloyd* din Trieste, care dispunea de 24 vapoare, deservea Constantinopolul și porturile din Mediterana;
- *Linia germană din Levant* avea 21 de vapoare;
- *Societatea engleză W. Johnston*, dispunea de 45 vapoare;
- *La Navigazione generale italiana*, naviga cu 23 vapoare;

⁷⁷ *Ibidem*, p. 261.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 270.

- Societățile franceze: *Fraicinet* și *Messageries maritimes*;
- Două societăți turcești de navigație: *Courdjie* cu 39 de vapoare și *Mashsoussé* cu 23 de vapoare;
- Societățile de navigație *Gläfske* și *Hennings* din Hamburg, întrețineau un serviciu lunar între Constantinopol și Odesa, cu legături în Marea Neagră și pe Dunăre⁷⁹.

Toată această navigație legată de porturile românești au favorizat activitatea comercială, care a dus și la prosperitatea României. Libertatea de navigație pe Dunăre s-a împlăcut după războiul Crimei, când prin *Tratatul de pacea de la Paris* din 18 martie 1856, Dunărea a intrat sub supraveghere internațională. *Comisia Europeană a Dunării* și-a început activitatea la Galați în data de 4 noiembrie 1856, și a continuat timp de 82 de ani, până în data de 18 august 1938, când s-a desființat. După războiul de independență și încorporarea Dobrogei, Regatul României a devenit membră cu drepturi depline în Comisia Europeană a Dunării, așa cum avea să semnaleze și De Gubernatis. Dar autorul avea să facă și anumite aprecieri referitoare la inițiativa României de înființare a unei linii noi de navigație, care deservea de două ori pe lună ruta Constanța – Rotterdam. Sursa utilizată este de data asta precizată, fiind vorba de cartea consulului general al României, Carol Gustave Rommenh  ller (1853-1931), care a publicat în anul 1898 un studiu despre Rom nia⁸⁰.

Referindu-se la această linie de navigație românească, deservită de cinci vapoare, două construite în Germania  i celelalte trei în Anglia, autorul avea să- i exprime regretul că navele nu au fost construite într-un  antier latin.  n data de 8 august 1897, primul vapor, *Dobrogea* a sosit la Rotterdam. Din anul 1890 România avea  i un serviciu de remorcare deservit de cinci vase cu abur. Aceste nave erau întreținute de  antierul Naval din Turnu Severin, pe care România l-a cumpărat în 1893 de la *Societatea Austriacă de Navigație cu Aburi pe Dunăre*. Navigația pe Prut p n  la Sculeni era utilizată pentru transportat gr ul. Pe Siret cu precădere era transportat lemnul dar  i gr u p n  la Galați. Flota României se compunea din 400 de vase  i nave maritime, cu un deplasament în jur de 26 000 tone.  ncep nd cu anul 1895 nava *Medea* făcea curse regulate de la Galați la Tucea, Sulina, Constanța, Constantinopol într-o cooperare orară cu trenurile  i chiar cu *Orientul Express*. Nava *Cobra* deservea cursele între Constanța  i Constantinopol. Statistica semnalată din studiul menționat de autor indica numărul navelor care au acostat în porturile din România în anul 1898, funcție de țara de origine: engleze=733; turcești=417; grecești=251; rusești=108; austriece=69; italiene=42; franțuzești=37; germane=26; norvegiene=18⁸¹.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 271.

⁸⁰ în anul 1926 C.G.Rommenh  ller avea să editeze o altă lucrare pe care o va intitula: *La Grande-Roumanie. Sa structure economique, sociale, financière, politique, et particuli remant ses richesses*.

⁸¹ Angelo De Gubernatis, *op., cit.*, p. 272.

Sînt semnalate și silozurile din Galați și Brăila care facilitau depozitarea grînelor într-un volum de 600 tone pe oră și de descărcare spre vapoare de 300 de tone pe oră. Faptul că România are un sol bogat și țărani odată instruiți, ajutați și bine conduși se puteau obține producții de zece ori mai mari, ar duce la un comerț mult mai înfloritor, avea să prezică autorul. Utilizînd în continuare sursa menționată, De Gubernatis avea să selecteze anumite detalii care cu siguranță l-au frapat pozitiv, precum: „Vinul țării are calități, care îl plasează între vinurile bune de Bordeaux și Bourgogne. Cel mai bun este cel de Cotnari, care seamănă cu vinul de Tokay, dar mai alcoolizat și mai puțin dulce”. Mai sînt semnalate podgoriile de la Nicorești, Odobești, Dealu-Mare și Drăgășani, considerîndu-le că se pretează de minune la șampanizarea lor. Cu regret avea să afirme și faptul că pentru a obține vinuri nobile de înaltă calitate ar fi necesară o îmbunătățire a depozitării în pivnițe, butoaie mai bune și un tratament adecvat ⁸².

Este evaluat și numărul animalelor disponibil la export: „3 mil. de boi, tauri, vaci și viței; 5 mil. de oi și berbeci; 800 mii de porci; 500 mii de capre; 500 mii de cai; 50 mii de bivoli și 8 mii de măgari”. În continuare autorul face referiri la lemnul combustibil, fructe, peștele din Dunăre, ape minerale, bogățiile minerale din subsolul României. Pe fondul acestor bogății avea să facă și remarca: „Din păcate industria românească este încă departe față de bogățiile generoase ale subsolului. Cele mai multe fabrici sînt în mîini străine. Comerțul interior este destul de dezvoltat. În anul 1890, Registrul Camerei de Comerț indica un număr de 42 000 de firme, dintre care 19 885 sînt românești; 12 479 evreiești și 1 637 grecești, restul de 8 000 aparțin altor naționalități. În București sînt 4 838 de firme; în Iași = 1 711, Galați = 1 471; Craiova = 1 389; Brăila = 929 ⁸³.

Penultimul capitol avea să fie rezervat **finanțelor române**. Sursele de data asta vor fi patru autori: C. G. Rommenh  ller, Edmond Th  ry (1854-1925) - directorul revistei *l'  conomiste Européen*, G. Grigore Cantacuzino (1832-1913) și George Lahovari (1838-1909).

De Gubernatis dependent de sursele cele mai credibile pe care le selectează cu mare discernămint, va începe cu un cita din lucrarea lui Rommenh  ller intitulată *Studiu economic și comercial asupra României*: „Finan  ele sînt pe primul loc în grija guvernamentală. Ele sînt în prezent într-o stare înfloritoare pentru că fondul public în România a devenit un plasament de capital foarte sigur.   n spatele datoriei publice stă ca întotdeauna imensele Domenii ale Statului. Asupra creditul public guvernamental veghează ca ochii din cap. Legea severă a falimentului este bine făcută pentru a asigura comercian  ii străini”.

Vine r  ndul economistului francez Edmond Th  ry să fie citat. Problema financiară avea să fie sistematizată în șapte mici capitole. Dar și E. Th  ry se baza pe datele oferite de G. Grigore Cantacuzino, care în c  litatea lui de ministru a finan  nelor

⁸² *Ibidem*, p. 275.

⁸³ *Ibidem*, p. 277.

a luat mai multe decizii care au influențat pozitiv datoria de stat. Împrumutul contractat de stat ajunsese la cifra de 1 366 300 000 franci, dar în anul 1898 avea să scadă cu 143 300 franci.

Referindu-se la această datorie substanțială, E. Théry avea să justifice stadiul în care se găsea România la acel moment: „Această țară eminentemente agricolă, unde industria nu a prins încă a se dezvolta, dar unde ea ar putea găsi un teren propice, pentru că populației română nu-i lipsește inițiativa și calitățile necesare pentru a se angaja să lucreze în mine și în fabrici. Dar pentru moment producția agricolă îi este suficient și aceasta i-a permis să dezvolte comerțul”⁸⁴.

Evoluția comerțului exterior a României avea să fie analizată într-o perioadă de 25 ani (1871 – 1896):

În 1871 era de 260 mil. de fr., din care 83 mil. fr. erau importurile și 177 mil. fr. reprezentau exporturile;

În 1885 ajunsese la 570 mil. fr., din care 305 mil. fr. erau importurile și 265 mil. fr. erau exporturile;

În 1896 valoarea comerțului exterior ajunsese la 661 mil. fr., din care 337 mil. fr. erau importurile și 324 mil. fr. reprezentau exporturile.

Se poate constata faptul că în această perioadă de 25 de ani importurile au crescut de patru ori, iar exporturile s-au dublat. Această situație se poate explica datorită dezvoltării resurselor agricole⁸⁵.

E. Théry publicase un tabel din care autorul avea să sintetizeze faptul că suprafața agricolă înșămîntată cu grâu din anul 1897, față de anul 1893 crescuse cu 25 000 de hectare. Această creștere este explicată prin înființarea *Creditelor agricole*, care ofereau țăranilor posibilitatea de a cumpăra utilaje agricole.

Și dezvoltarea căilor ferate, care de la 1 184 km în 1883 au ajuns în 1897 la 2 879 km, au contribuit esențial la transportul cerealelor spre porturi⁸⁶.

Bugetul pe anul fiscal 1898-1899 era perfect echilibrat cu ajutorul resurselor proprii.

În concluzie la acest capitol consacrat finanțelor, De Gubernatis avea să afirme: „Astăzi România este o țară cu o circulație financiară sănătoasă în care biletele emise de Banca Națională sînt tot timpul acoperite în aur. Rezumînd, România se pare că intră în prezent într-o nouă perioadă de dezvoltare economică, comercială și financiară, de care creditorii externi nu au decît de cîștigat”⁸⁷.

Capitolul final al acestui studiu a fost consacrat **iredentismului românesc**, inspirat atît ca denumire cît și ca mișcare politică din iredentismul italian, care în secolul al XIX-lea a urmărit unirea teritoriilor locuite de populație de origine italiană

---

⁸⁴ *Ibidem*, p. 281.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 282.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 283.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 288.

aflate sub dominația Imperiului austro-ungar⁸⁸. Avînd la bază experiența prin care a trecut Italia dar și cunoașterea profundă și recentă a situației din Ungaria și Serbia pe care le vizitase nu demult și despre care a scris cu multă competență și echilibru, a abordat acest subiect delicat politic și actual pentru românii care trăiau sub diferite imperii. Dar să vedem abordarea și viziunea acestui rafinat orientalist european.

Motivarea acestui subiect este justificat de autor ca avînd la bază: „Adevărurile istorice și sociale, care vor forța mai devreme sau mai tîrziu dominatorii să recunoască drepturile românilor oprimați. Dar înainte de a ne angaja în această problemă care arde, ar fi bine să cunoaștem ce gîndesc românii cei mai cuminți și mai moderați în opiniile lor și aspirațiile lor, cu alte cuvinte opinia guvernului despre agitația românilor din Transilvania și Macedonia și poziția oficială a statului Român în fața puterilor străine și peninsula Balcanică”

Punctul de vedere al guvernului (la nivelul anului 1898) este citat generos dar concentrat pe problema respectivă: „Nu există om politic român care să nu dorească un viitor al țării sale în alianță sinceră a popoarelor Carpato - Balcanice. Acuzațiile ungare de iredentism sînt false. Există cu siguranță capete încălzite, inimii generoase, care doresc Dacia romană, dar înțelepciunea celor care conduc partidele politice împiedică astfel de manifestări”⁸⁹.

Referindu-se la Liga culturală română, guvernul nu putea contrazice ideile acesteia, mai ales că Liga a declarat de nenumărate ori că nu susține iredentismul.

Erorile istorie aveau să creeze suspiciuni în rîndul populației și un bun exemplu avea să fie oferit în cazul Basarabiei: „Dacă Rusia nu avea să comită eroarea de a relua românilor Basarabia, simpatia lor în acest moment (n.a.1898), precum era în timpul războiului ruso-turc, ar fi rămas pentru Rusia. În același timp în România există o mare simpatie pentru Franța și Italia. Față de Serbia există toate motivele de a menține cele mai bune raporturi, dar și față de Bulgaria care dorește și ea să iasă din izolația în care este. Turcia încă nu înțelege cît de mult ar putea cîștiga dacă ar acționa inteligent. Sultanul a refuzat României un mitropolit ortodox pentru Macedonia, chiar dacă guvernul actual (n.a. 1898) a făcut tot posibilul pentru a ilumina Divanul turc asupra intereselor sale, dar a fost totul în zadar”⁹⁰.

Referitor la Transilvania și peninsula Balcanică: „Tot ce le cerem este ca toți cei care s-au născut români dar înafara României să li se recunoască naționalitatea, să le respecte religia, limba românească și individualitatea lor. Este o calomnie acuzația precum Liga culturală română dorește încorporarea Macedoniei”⁹¹ la

⁸⁸ *Mic dicționar enciclopedic*. Ed. a 2-a. București : Ed. Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 501.

⁸⁹ Angelo De Gubernatis, *op., cit.*, p. 289.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 290.

⁹¹ Referindu-se la Macedonia, studiul face o precizare importantă la subsol: „Aromânii din Macedonia au în prezent două licee și un număr considerabil de școli în limba română. Prima școală românească a fost fondată acum peste treizeci de ani de către **V.A. Urechia**. În

România. Acest lucru este imposibil. Singurul ideal al majorității ar fi o *Confederație carpato-balcanic*, dar pentru moment Bulgaria și Ungaria nu dau semne că ar dori acest lucru. Pentru românii din Macedonia și Transilvania încercăm să-i ajutăm să-și întrețină bisericile și școlile”⁹².

Pentru a exemplifica atmosfera adoptată de Liga culturală română, gestul de demisie din Senatul României a celor doi vice-președinți: V. A. Urechia și C. Grădișteanu (1833-1890) a fost motivată de faptul că actualul guvern a autorizat ofițerii români să participe la un banchet la Brașov, fiind invitați de ofițerii maghiari. Acest gest de camaraderie militară a fost interpretat ca o greșală politică. Dar există o dorință guvernamentală exprimată în acest fragment citat de autor prin care: „există speranța și dorința ca această fraternitate între opresorul actual și fratele oprimat să reintre în drepturile naturale, dacă ar fi posibil”.

Autorul acestui studiu avea să tragă o concluzie asupra diferențelor de vedere între Liga culturală și guvern, afirmând că este vorba doar de o chestiune de formă, cantitate și măsură. Guvernul din cauza poziției sale internaționale își impune o poziție mai rezervată și bună cuviință în timp ce Liga este mai simplă și mai fermă, ea visează la un sfârșit cu un singuri ideal, nu are aranjamente și nu dorește să compromită sau să pună guvernul român într-o încurcătură, dar „face bine că ține trează conștiința guvernanților din când în când, pentru că are dreptul să traseze o linie dreaptă tuturor celor implicați”⁹³.

Pentru savanți ca și pentru scriitorii români De Gubernatis avea o deosebită admirație afirmând că aceștia aveau datoria să vegheze constant asupra țării lor precum avea să-i citeze pe cei doi arheologi: Grigore Tocilescu (1850-1909) și Alexandru Odobescu (1834-1895) și pe istoricii V. A. Urechia, Alexandru Xenopol (1847-1920) și Petre Rășcanu (1846-1913).

„Vocea generoasă a bătrînului poet și patriot român C. A. Rosetti a fost auzită în 1879, cînd s-a adresat regelui Humbert, pe care îl numea regele Italiei și a Imperiului Latin, cu rugămintea de a recunoaște și proteja tînărul principat al României”. Această dezvăluire a lui De Gubernatis avea să o claseze ca pe „o pagină elocventă a unei mari voci a istoriei naționale, pe care nu o pot reciti decît cu cea mai vie emoție”⁹⁴.

Orientalistul italian avea de mult timp o admirație pentru lucrările lui B. P. Hasdeu, dar la acest capitol avea să amintească faptul că pe data de 2 februarie 1896 savantul român a prezentat la Academia ungară un studiu referitor la *Românii*

---

prezent la București există o *Societate culturală Macedo-Română* recunoscută de stat și care are ca președinte de onoare pe Mitropolitul primat al României și președinte executiv pe **V. A. Urechia**. Tot la București se publică un jurnal Macedo-român. Printre personalitățile de origine macedoneană este citat **Iosif Vulcan** (1841-1907), **George Murnu** (1868-1957), **Ioan D. Caragiani** (1840-1921) membru fondator al Academiei Române

⁹² *Ibidem*, p. 291.

⁹³ *Ibidem*, p. 292.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 293.

din Banat din punctul de vedere al conservatorismul dialectal și teritorial. Dar va continua cu anumite precizări inedite: „L-am ascultat evocînd încă de la prima pagină despre Sfîntul Nichita, românul din Dacia, episcop dac care a fost primul care a creștinat și civilizat pe Huni, pentru a felicita pe maghiari care împlineau o mie de ani de la Arpad(850-907)”.

Avea să fie amintită și lucrarea lui Alexandru Xenopol intitulată *Românii și ungurii*, unde subiectul istoric devine o armă de luptă puternic accentuată. Pentru a exemplifica această latură De Gubernatis avea să citeze din lucrarea menționată: „Este demn de remarcat faptul că toate ilustrațiile ale Ungariei unde se cercetează originile, aparțin altor rase de cît cea ungară. Chiar familia Corvin cu faimosul Ioan Corvin de Hunedoara și fiul său regele Matei Corvin erau de origine română; Kossuth și Petöfi erau amîndoi slovaci; Deak, ministru al justiției, era tot român; Hunfalvy israelit”⁹⁵. Autorul avea să consemneze la subsol și alte personalități maghiare de origine israelită precum: Pulszky, Vambery, Fraknoi, Goldziher, dar și pe un fost prim-ministru(1867-1871) de origine armenească, Andrassy.

Dar această analiză făcută în 1896 de istoricul ieșean Alex. Xenopol, avea să fie continuată printr-o comparație între diferite popoare cu referire la capacitatea acestora de a fi deschise spre civilizație. „Dacă turcii otomani sînt un popor staționar și incapabil de a se adapta la lumina civilizației, cauza trebuie căutată nu în religia lor ci mai degrabă în inferioritatea rasei lor, pentru că aceiași religie la arabi, rasă albă, ramură semitică, are din contra un impuls de spirit spre a se civiliza. Nu ne putem explica de ce ungurii, care sînt din aceeași rasă ca și turcii au un element indefinit civilizabil, egal cu cel al rasei ariene. Singura explicație ale acestei veleități civilizabile a ungurilor rezidă din amestecul lor cu sînge arian care le-a dat posibilitatea de a asimila pînă la un punct cultura europeană. Turcii care nu s-au amestecat cu rasa ariană pe care au subjugat-o în Europa, nu au putut deschide spiritul lor spre lumina acestei culturi. Ungurii, din contra, unde au avut loc aceste amestecuri, au dobîndit cu certitudine această capacitate de a o face. Dacă acest amestec a poporului maghiar a dat posibilitatea să se ridice la un anumit nivel de civilizație, limba maghiară a rămas un obstacol serios spre dezvoltarea completă a ideii de civilizare”⁹⁶.

Acest pasaj selectat de autor avea să fie comentat ca: „un exemplu a percepție pînă în profunzime a națiunii maghiare, și astfel devine excesiv de crud... Aceste remarci, în fond, sînt juste, dar tonul și intențiile pe care le acompaniază nu seamănă a fi făcute pentru a facilita supremul vis al Ligii, al unui final și a unei păci federale între români și maghiari”.

În final De Gubernatis ca un adevărat european cultivat, cunoscător a celor două țări avea să emită și anumite sfaturi prietenești: „Înțelegem că guvernul României ține doar o singură ureche deschisă la aceste reclamații, și preferă demonstrațiilor ostile de fiecare dată cînd au loc, o adoptarea a unor măsuri

⁹⁵ *Ibidem*, p. 294.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 295.

inteligente. Scriitorii și profesorii au datoriat să spună tot ce doresc, tot ce gîndesc ca fiind adevărat și bun de a fi spus, dar guvernul ar face bine să țină cont numai de ce este posibil și realizabil”⁹⁷.

De Gubernatis avea să semnaleze la subsolul acestui ultim capitol, mai multe lucrări pe care cu siguranță le-a consultat. Este vorba de:

Les Roumains de Hongrie, scrisă de Henri Gaidoz și apărută la Paris în 1894.

La question des trois nationalites en Hongrie, care redă mitingul ținut la 11 iulie 1896 la Paris sub președinția lui Emile Florens, editată la Paris în 1896;

La question roumaine en Transylvanie et en Hongrie, este o replică a tineretului universitar român din Transilvania și Ungaria, Viena, Budapesta, 1892;

Autour du Millenaire hongrois, autor Ion Ghica, Paris, 1896;

Les Roumains de Transylvanie et de Hongrie, o scrisoare adresată lui Scissy, redactorul revistei *Journal* de către Ion Ghica, Paris, 1896.

Dar ar merita să fie semnalate și alte surse pe care De Gubernatis le-a consultat cu siguranță avînd o legătură de prietenie cu V. A. Urechia, care i-a pus la dispoziție toate documentele referitoare la problema românilor din Transilvania, mai ales că a și răspuns la solicitarea acestuia, cînd a fost vorba de memorandiști. Semnalăm aceste documente deosebit de importante, care au fost editate înainte de anul 1898, cînd a fost scris acest studiu:

Memorandul românilor din Transilvania și Ungaria către Maiestatea Sa Imperială și Regală Apostolică Francisc Iosif I, Sibiu, 1892;

Un memoriu politic. Chestiunea Română în Transilvania și Ungaria, Eugen Brote, Vice-președintele Comitetului Partidului Național Românesc din Transilvania și Ungaria, Tipografia *Voința națională*, București, Berlin - în limba germană, Torino - în limba italiană, toate în anul 1895.

Acest studiu asupra României și românilor avea să fie finalizat la Roma în data de 13 iulie 1898 cu anumite **concluzii**.

Lucrarea era dedicată celor trei prieteni pe care îi și nominalizează în prima pagină: V. A. Urechia, Constantin Esarcu și St. Sichleanu.

Faptul că numai cu o lună înainte de a termina acest studiu, pe 8 iunie 1898, a decedat Constantin Esarcu, avea să-i dedice un frumos omagiu spunînd că *Ateneul* a devenit un fel de mausoleu pentru cel care l-a inițiat. Autorul regretă că C. Esarcu nu va primi această carte, „care ar fi putut să-i placă ca o adiere caldă dinspre Italia pe care o iubea și pe care atît de mult a vizitat-o. Pace și binecuvîntare în amintirea lui !”⁹⁸.

Conștient de impactul pe care îl poate avea acest studiu asupra lumii civilizate din Europa, De Gubernatis avea să se întrebe: „Dar această carte a fost ea bine făcută? Cu adevărat am spus despre poporul român tot binele pe care îl gîndesc? Va servi această carte cuiva la ceva? Dorința mea, intenția mea, speranța

⁹⁷ *Ibidem*, p. 296,

⁹⁸ *Ibidem*, p. 298

mea a fost să atrag atenția și stima publicului civilizat european asupra unui nobil popor latin care ține atât de sus și falnic steagul, în timp ce se aud voci răutăcioase din nord, precum rasa latină este terminată și este moartă veșnic. Această sevă puternică care se revarsă pe malurile Dunării latine, nu este un indiciu minunat a unei forțe nemuritoare a rasei noastre latine? Ea este guvernată de un cuminte cavaler din nord. Dar dacă poporul român nu ar fi atât de sfânt, robust, inteligent și generos; și solul atât de bogat, acest miracol care durează de treizeci de ani nu s-ar fi produs... Această carte, dacă o rezumăm, dorește să atragă atenția Occidentului, lumii latine în particular Franței și Italiei, care o vor citi (fiind scrisă în franceză), faptul că există în Orient, care ne este atât de aproape, un mare prinț reformat și creator al unui stat, care a devenit puternic și datorită unui popor cuminte care ascultă de guvernanți în opera de progres spre care tinde”⁹⁹.

Al 12-lea Congres al orientaliștilor de la Roma din 13 octombrie 1899, a fost un alt bun prilej de punere în valoare latinitatea românilor, profund afectată de ultimele conferințe ale istoricului maghiar Ovary, din perioada respectivă.

Angelo De Gubernatis printr-o scrisoare convingătoare redactată cu un an înainte, avea să-i facă propunerea lui V. A. Urechia de a participa la acest congres, care se desfășura sub auspiciile regelui Umberto I-lea și a guvernului Italiei. Simpatia pe care o purta De Gubernatis pentru România l-a determinat să spere ca un număr cât mai mare de intelectuali români să participe la acest congres. Semnatarul scrisorii avea să anticipeze un posibil refuz din partea lui Urechia pe care îl și anticipează, scriind: „La noi nu sînt orientaliști cu adevărat, cunoscători ai limbilor orientale sînt foarte puțini în România. Noi nu putem aduce un minim de contribuție la cunoașterea limbilor orientale”.

Pentru a-l convinge, orientalistul italian avea să vină cu următoarele argumente: „Etnografii și arheologii români au o mulțime de detalii interesante a comunica, pe care Europa le ignoră total, dar în știința comparată a orientului se pot aborda subiecte precum: geografia istorică și istoria civilizațiilor în care se pot face referiri la istoria artei, arhitectura, sculptura, pictura, decorațiunile, miniaturi, toate păstrate în documente prețioase aflate pe teritoriul românesc. Dar și muzica populară și religioasă, au un raport atât de intim cu muzica orientală, pot constitui un câmp de cercetare, care vor fi ascultate cu mare atenție la congresul nostru. Secțiunile congresului vor fi următoarele: Geografie și etnografie orientală; Mitologie; Folclor și istoria religiilor; o secție special rezervată pentru *Grecia și Orientul*, pentru Bizanț și Balcani”.

Astfel avea să-l convingă pe Urechia să participe, oferindu-i un câmp de investigare și cercetare pentru specialiștii din România, avînd astfel sentimentul utilității depline la congres.

Mai mult, De Gubernatis avea să-l îndemne să participe cu un număr cât mai mare de specialiști la acest *Congres de pace luminoasă*. După ce-l asigură că va fi

⁹⁹ *Ibidem*, p. 303.

primit *la Roma cu toată simpatia*, avea să-i comunice și unele facilități: „pe căile ferate italiene și pe căile de navigație, pentru a elimina neplăcerile de la vamă. Toți participanții la Congres vor primi *gratis* toate buletinele și volumele cât și actele emise la Congres. Cotizația de participare va fi de 20 fr., iar pentru doamnele care vor însoți participanții vor beneficia de aceleași drepturi”¹⁰⁰.

Ca urmare a acestei scrisori V. A. Urechia a reușit să convingă 60 de aderenți la congres. În același timp a lucrat și la 3 comunicări pe care intenționa să le susțină la această importantă manifestare științifică de nivel european.

Dar proiectul de a depune în mod solemn o coroană de bronz la picioarele Columnei lui Traian, a fost inițiat de Urechia pe când era în Norvegia fiind într-o companie selectă de personalități române din care nu lipseau Petre Grădișteanu și lăncuș Poenaru-Bordea. Au convenit să se facă o subscriere publică, prezentând coroana ca pe un omagiu adus împăratului Traian, din partea națiunii române. Sculptorul a fost ales în persoana artistului venețian Ettore Cadorin, stabilit în România. Dar entuziasmul ce-l caracteriza pe Urechia avea să-l determine să propună lui De Gubernatis o: „Expoziție vie de țărani români din diferite provincii locuite de români, toți în costumul lor minunat”¹⁰¹.

La această propunere De Gubernatis avea să răspundă cu același entuziasm: „Dragul meu și incomparabil prieten, aveți cu adevărat idei luminoase și entuziasmul vostru este de o fecunditate foarte puternică. Gădesc proiectul vostru admirabil. Ați intuit bine că voi fi alături la acest proiect cu toată inima. Cel mai bun mijloc de afirmare ar fi ca Badea Cârțan să fie în capul acestei mici armate de pelerini costumați în portul național”.

Acest proiect generos a fost anulat din lipsa fondurilor, ca și cel ce viza un cor de 30 de cântăreți care se preconiza să dialogheze cu un alt cor italian pentru a se putea percepe de cei peste 500 de congresmeni asemănarea de limbă. Din fericire coroana din bronz era gata și fusese expusă în vitrina magazinului de muzică de la parterul Hotelului Continental.

V. A. Urechia a fost nevoit să plece cu o lună înainte la Roma pentru a obține toate aprobările necesare acestei manifestații la *Columna lui Traian*. Peste tot a fost susținut de prietenul său De Gubernatis, care l-a însoțit și la audiența oferită de primarul Romei, Galuppi, care și-a declinat competența acestei aprobări, indicând politicos o solicitare adresată guvernului. Intervenția la Ministru Instrucțiunilor Publice, dr. Baccelli a fost un bun prilej ca Urechia să fie însoțit de doi senatori filoromâni și de nelipsitul De Gubernatis. În final ministrul Baccelli a avizat favorabil solicitarea, dar mai mult, a promis că va fi prezent la manifestare. O afirmație semnalată cu plăcere de Urechia, confirma atmosfera caldă cu care a fost primit de

---

¹⁰⁰ V. A. Urechia, *Dare de seamă, Festivitatea Română de la Roma, XII octombrie 1899*. București : Inst. de Arte grafice ; Ed. „Minerva”, 1899, p. 9.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 11.

ministru: „Unde se adună românii nu poate lipsi guvernul Romei”¹⁰².

Festivitatea depunerii coroanei de bronz la baza *Columnei lui Traian* din ziua de 12 octombrie 1899, avea să fie un succes pentru delegația română în frunte cu V. A. Urechia. La venirea ministrului un cor a intonat aria *Ginta Latină* pe versurile lui Vasile Alecsandri, premiate la Montpellier, muzica de Marchetti. Coroana a fost depusă de Badea Cârțan la baza Columnei, la sugestia lui De Gubernatis, după care au urmat discursurile.

Dar cu două zile înainte, pe 10 octombrie, un alt succes al delegației noastre la Congres a fost concertul oferit celor 600 de congresmeni și elitei societății din Roma, în sala Umberto I-lea, susținut de solista româncă Carlotta Leria, fiind acompaniată la vioară de Duse și Emma Mettler la pian. V. A. Urechia avea să mărturisească recunoștința celor care au făcut posibil acest concert, care s-a bucurat de un mare succes. Este nominalizată în primul rând regina Elisabeta, considerată *mare protectoare a artei române* și Tache Ionescu la acea dată Ministrul Instrucțiunilor Publice, care au îndemnat pe solista Operei, Carlotta Leria să vină la Roma special pentru acest concert¹⁰³.

Ne putem imagina cât de satisfăcut putea să fie Angelo De Gubernatis de succesul repurtat de delegația română la Congres, pe lângă remarcabilele comunicări susținute de specialiștii noștri.

Acest remarcabil savant italian, care a fost **Angelo De Gubernatis** poate constitui un exemplu de loialitate în prietenia și susținerea cauzei românești în Europa și merită subliniat entuziasmul acestuia pentru tot ce reprezenta latinitate reflectată sub ori ce formă: limbă, port, obiceiuri, cîntece, jocuri, monumente etc. Respectul pe care îl manifesta pentru personalități deosebit de erudite precum B. P. Hasdeu, sau față de talentul manifestat de Elena Ghica (Dora d'Istria) în abordarea complexă a unui domeniu dificil precum studiul comparativ în cercetarea orientalismului, și nu în ultimul rând prietenia sinceră și devotată arătată față de V. A. Urechia, care reprezenta în sensul cel mai curat mișcarea națională a românilor pe fondul latinității, merită toată admirația și recunoștința noastră.

---

¹⁰² *Ibidem*, p. 19.

¹⁰³ *Ibidem*, op., cit., pag. 70.